

บทที่ 5

ประสบการณ์ของผู้นำท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการประมวลข้อมูลจากการลงพื้นที่ตัวอย่างจากผู้นำของท้องถิ่นแยกเป็นรายจังหวัด 3 จังหวัด ซึ่งเป็นตัวแทนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนกลาง ได้แก่ จังหวัดมหาสารคาม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดสุรินทร์ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชนในท้องถิ่นถึงการดำเนินงานของผู้นำในท้องถิ่นของตน การประมวลข้อมูลในส่วนนี้จะเสนอในรูปแบบของการพรรณนา อย่างไรก็ตาม การนำเสนอถึงบทเรียนของผู้นำท้องถิ่นในส่วนนี้เป็นเพียงการเสนอให้เห็นถึงรูปแบบและวิธีการปฏิบัติงานของผู้นำท้องถิ่นที่ผ่านการวิเคราะห์ในเบื้องต้นเพียงเท่านั้น อันจะเป็นข้อมูลที่จะทำให้คณะผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียนของผู้นำท้องถิ่นในส่วนนี้ไปวิเคราะห์เป็นรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในบทต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังนี้

5.1 ประสบการณ์ของผู้นำท้องถิ่นจังหวัดมหาสารคาม

5.1.1 แนวทางบริหารตามหลักธรรมาภิบาลจากประสบการณ์ผู้นำท้องถิ่นมหาสารคาม

หลักนิติธรรม

(1) ประเภทของกฎและระเบียบของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ในแต่ละพื้นที่มีกฎระเบียบของหมู่บ้านหรือชุมชน และมีข้อบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น มีการวางกฎของชุมชน เช่น ลงจับปลาโดยไม่ได้รับอนุญาต 500 บาท ตัดป่าไม่ธรรมชาติ 500 บาท ยิ่งปืนในหมู่บ้าน (นัดละ) 2000 บาท เล่นการพนัน (ยกเว้นวันสงกรานต์) ปรับ 2000 บาท ถ้าไม่ยินยอมแจ้งความตำรวจ (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554) อย่างไรก็ตาม ในบางพื้นที่ไม่มีกฎระเบียบของชุมชนเป็นเพราะ ผู้นำยังไม่มีเวลาในการจัดทำกฎระเบียบต่าง ๆ (ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2554)

(2) ที่มาของกฎและระเบียบ

กฎดังกล่าวโดยส่วนใหญ่มักจะมีที่มาจากการศึกษาภายในกลุ่มของผู้นำหรือคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน และจากการปรึกษาหารือกับประชาชนหมู่บ้าน

เริ่มจากการประชุมคณะกรรมการและประชาชน... (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

(3) การปฏิบัติตามกฎระเบียบ

เมื่อพิจารณาประเด็นการนำกฎระเบียบต่างๆ มาปฏิบัติ การศึกษาพบว่า แม้สามารถนำกฎระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ได้แต่ในบางพื้นที่ต้องปรับกฎระเบียบให้เข้ากับสภาพของชุมชน (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสงและกลุ่มประชาชนผู้

ชาวบ้าน ตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

หลักคุณธรรม

(1) การกำหนดหลักจรรยาบรรณในการทำงาน

เมื่อพิจารณาประเด็นเรื่องจรรยาบรรณในการทำงานนั้น จากการศึกษาพบว่าทุกหน่วยงานมีการกำหนดจรรยาบรรณเอาไว้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ รูปแบบของจรรยาบรรณที่เป็นทางการนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างหลักจรรยาบรรณในการปฏิบัติงานภายในหน่วยงาน เช่น การใช้ประมวลจริยธรรมของข้าราชการท้องถิ่น และการวางหลักในการลงมติ เป็นต้น สำหรับจรรยาบรรณแบบไม่เป็นทางการนั้นส่วนใหญ่ก็จะมีรากฐานมาจากข้อตกลงของคนในชุมชน

...มีแต่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น จะเน้นในการประชุมเรื่องความสามัคคี การอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน... (ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2554)

(2) การร้องเรียนเรื่องการปฏิบัติงานขององค์กร

จากการศึกษา พบว่าในพื้นที่ศึกษาของจังหวัดมหาสารคามนั้นส่วนใหญ่จะไม่มีปัญหาเรื่องร้องเรียนเรื่องการปฏิบัติงานขององค์กร เพราะในบางพื้นที่จะนำเอาฝ่ายตรงข้ามมาทำงานด้วย ดังความเห็นดังนี้

...การทำงานจะเอาฝ่ายตรงข้ามมาทำงานด้วยครึ่งหนึ่งเพื่อไม่ให้เกิดปัญหา (ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2554)

...แต่ก่อนก็มีปัญหาแต่เราก็ทำให้เขาดู เอาเขามาทำงานด้วยก็ไม่มีปัญหา (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

อย่างไรก็ตามเพื่อหลีกเลี่ยงข้อครหาจากชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์จะพยายามหลีกเลี่ยงเรื่อง ...การเงินจะไม่เข้าไปหยิบจับ... (ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2554)

นอกจากนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ยังใช้หลักการ ...บริหารงานโดยใช้ความยุติธรรม เช่น เดิมของที่แจกมาจากทางราชการจะกระจายหรือแจกไม่ทั่วถึง... (ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2554)

อย่างไรก็ดี ในพื้นที่แห่งหนึ่ง ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ระบุว่ามีการร้องเรียน ...แต่ก็สามารถชี้แจงไปได้... (กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

หลักความโปร่งใส

(1) การประชาสัมพันธ์การทำงาน

จากการศึกษาพบว่า มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารแก่คนในท้องถิ่น ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น หอกระจายข่าว การติดประกาศที่ทำการของรัฐ การทำหนังสือแจ้งผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น กำนัน หรือ ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อกระจายข่าวต่อไป ลงพื้นที่ไปประชาสัมพันธ์ด้วยตัวเอง เช่น ในเวทีประชาคมหมู่บ้าน และการนำหน่วยงานภายนอกไปศึกษาในพื้นที่ ทั้งนี้ในกรณีสุดท้ายนั้น ในแห่งหนึ่งสามารถจัดได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์องค์การของตนต่อหน่วยงานภายนอก และในอีกมุมหนึ่งก็เป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับคนในพื้นที่ได้ทราบการทำงานขององค์กรอีกด้วย

...มีหนังสือไปหาผู้นำหมู่บ้านประกาศและติดบอร์ดประจำหมู่บ้าน... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

...เราขยายผลเรื่องการทำงานของประชาชนไปตามหอกระจายข่าวไปตามชุมชน เวทีในการประชุมเวทีในการประชามเราก็เอาตรงนี้ไปขยายผลให้เขาได้ทราบหรือยกตัวอย่าง เวลาที่มีกิจกรรมเราก็ประกาศประชาสัมพันธ์ให้เลือกบุคคลต้นแบบเรื่องของเกษตร เรื่องของบุคคลตัวอย่าง เรื่องของคนดีมาเราก็มีใบประกาศให้ซึ่งเป็นการส่งเสริมคนดีที่ทำอย่างบางปีก็เอาบุคคลต้นแบบด้านเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นต้นแบบมาจัดเวทีให้หน่วยงานอื่นเขามาร่วม หรือพาหน่วยงานอื่นมาลงพื้นที่ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

(2) ระบบการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน

เมื่อสอบถามในประเด็น ระบบการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในแต่ละองค์กร พบว่า มีการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานทั้งโดยเปิดเผยและไม่เปิดเผย เช่น

ก. การตรวจสอบทางเอกสาร เช่น การตรวจสอบด้านบัญชีและการเงิน, การตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่และการสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปฏิบัติงาน

ข. การตรวจสอบโดยการสอบถามในที่ประชุม ...เชิญผู้นำชุมชนมาประชุมว่าเราได้ผลงานอะไรผู้นำชุมชนไปประชาสัมพันธ์ต่อ ถ้าไม่เข้าใจเรียก ส.อบต.ไปพูดด้วย... (เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

หลักการมีส่วนร่วม

(1) การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนพบว่า ในทุกองค์กรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในการวางแผนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากจะมีการจัดทำข้อบัญญัติภายในชุมชน ทั้งนี้ในทัศนะของผู้ให้สัมภาษณ์แล้ว ...ข้อบัญญัติเป็นความต้องการของชาวบ้าน... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

ทั้งนี้จากผลการศึกษามีข้อสังเกตว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะให้น้ำหนักการมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้นำของพื้นที่

...เรียกผู้ใหญ่บ้านประชุม เช่น 7 วันอันตราย จะมี 4 หมู่บ้านหลักมารวมมือกัน โดยอบต. จัดงบประมาณ... (เลขาฯ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

...คณะกรรมการหมู่บ้านวางแผน 3 ปี แผน 5 ปี ปีต่อปี เช่น ทำการเกษตร ขุดลอก ถนนไม้ดี... (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

(2) การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง

สำหรับจำนวนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งในแต่ละพื้นที่นั้น พบข้อมูลตรงกันในทุกพื้นที่ว่า จำนวนผู้ใช้สิทธินั้นเกินร้อยละ 50 อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ประชาชนบางส่วนไม่ยอมมาเลือกตั้งเพราะ การไปทำงานต่างจังหวัด หรือป่วย (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ผู้นำมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้คนในพื้นที่ไปใช้สิทธิ เช่น การบอกกับคนในชุมชนว่า ...การเลือกตั้งมันเป็นหน้าที่ของประชาชนที่จะต้องออกมาเลือกตั้ง (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

(3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการทำงานขององค์กร

จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีช่องทางในการควบคุมการดำเนินงานโดยวิธีการ คือหลังจากการตรวจสอบด้วยตนเองแล้ว ประชาชนบางส่วนอาจจะเข้าร่วมประชุมโดยตรงกับสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหรือกับผู้บริหารท้องถิ่น บางส่วนอาจจะใช้วิธีการโทรศัพท์ถึงตัวผู้นำโดยตรง บางส่วนอาจจะบอกกับตัวผู้นำโดยตรง หรือผ่านสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

...ประชาชนสามารถเข้าร่วมประชุมกับสภาอบต.ได้สามารถซักถามปัญหาต่างๆ โดยตรงหรืออาจจะผ่านผู้นำได้... (กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

...ประชาชนตรวจสอบกันเอง นั่นคือประชุม พูดคุยกันเองแล้วก็จะมาสอบถาม นอกจากนี้ยังมีบอร์ดประชาสัมพันธ์ ว่าใครดูแลโครงการ และมีรายละเอียดให้ตรวจสอบ...ถ้าเกิดปัญหาจะเข้าสอบถามกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะมาบอก อบต. อบต.ก็จะนำเรื่องมาประชุมและตรวจสอบ... (เลขาฯ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

หลักความรับผิดชอบ

(1) การวางแผนการทำงานและการวางแผนสำรอง

จากการศึกษา พบว่า ในทุกองค์กรจะมีการวางแผนการปฏิบัติงาน เช่น การวางแผน 3 ปี หรือแผน 5 ปี การวางแผนเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่น และการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำหรือน้ำ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงแผนสำรอง จากการศึกษพบว่า แม้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะตอบว่า องค์กรของตนนั้นมีการวางแผนสำรองเอาไว้ แต่เมื่อถามในรายละเอียดของแผนสำรองจะพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการที่ผู้นำตรวจดูผลงานด้วยตนเอง หากเกิดปัญหาขึ้น ผู้นำจะปรับแก้ไขแผนไปตามสถานการณ์เฉพาะหน้า (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554 และเลขาฯ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

(2) ระบบการตรวจสอบการทำงานและการติดตามตรวจสอบเรื่องร้องเรียนของประชาชน

ในเกือบทุกพื้นที่จะมีการสร้างระบบตรวจสอบการทำงาน โดยมีกรรมการหรือผู้นำหมู่บ้านมาตรวจสอบ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554 และผู้ใหญ่บ้านตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2554) และเมื่อมีการตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว ในบางพื้นที่ผู้นำก็จะแจ้งผลการตรวจสอบให้กับผู้ร้องเรียนทราบด้วยตนเอง (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

หลักความคุ้มค่า

(1) การจัดทำบัญชีและการจัดทำหลักฐานทางงบประมาณ

หากเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะถูกบังคับโดยระเบียบของราชการให้ต้องจัดทำหลักฐานทางงบประมาณโดยต้องส่งให้สำนักตรวจเงินแผ่นดินทำการตรวจสอบ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน

, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554) หรือหากเป็นงานที่ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กรของรัฐก็จะต้องมีการจัดทำหลักฐานทางบัญชีและงบประมาณให้ชัดเจน (ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2554)

ทั้งนี้ในบางพื้นที่ผู้นำจะมีบทบาทในการกำกับดูแลการจัดทำหลักฐานทางการเงินและงบประมาณผ่านการประชุมร่วมกับเจ้าพนักงานท้องถิ่นโดยการกระตุ้นให้เจ้าพนักงานปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด

...เราจะเรียกเจ้าหน้าที่ในการจัดหาพัสดุโดยตรงมาคุย ว่าคุณจะทำในลักษณะอย่างไรก็เลยบอกว่า ต้องทำตามระเบียบ คือจะไม่มีการปิดนะ ยกตัวอย่างบางพื้นที่ก็อาจมีการปิดเป็นบางอย่างก็ทำให้พนักงานไม่สบายใจ ก็เลยถามพนักงานที่คุณจะทำงานลักษณะที่ปิดงานหรือเปิดงานคุณจะทำอยู่ 60 ปี หรือไม่ถึง 60 ปี นายถึงวาระ 4 ปี ถ้ามีปัญหาหากไม่มีความผิดพนักงานก็ต้องรับผิดชอบ เพราะเป็นผู้รับผิดชอบผลจ้าง ถามว่าคุณจะทำดีไม่ทำดี ถ้าคนทำดีก็อยู่ได้ตลอดไป สรุปคือพนักงานเลือกเอาทำตามระเบียบทั้งหมดนายก็เห็นด้วยให้ทำตรงนี้ ไม่มีการข่มขู่ไม่มีการหมกเม็ดก็เลยเกิดความสบายใจทุกคน (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

หากเป็นการทำงานประเพณีหรือกิจกรรมที่ไม่ต้องขึ้นอยู่กับกฎระเบียบของทางราชการ ผู้นำจะให้แต่ละกลุ่ม จะดูจัดการกันเอง ส่วนใหญ่ผู้ใหญ่บ้านเป็นคนเข้าตรวจสอบ แต่ก่อนจะทำจะมีการปรึกษากันก่อน (ผู้ใหญ่บ้าน ตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2554)

(2) การเปิดโอกาสให้มีการแข่งขัน

ในบางพื้นที่ได้เปิดโอกาสให้เกิดการแข่งขันประมูล โดยประกาศผ่านทางอินเทอร์เน็ต การส่งจดหมายไปยังผู้ประกอบการหรือผู้สนใจ และการประกาศทางวิทยุ

...อบต. เองก็ยึดหลักระเบียบวัสดุในการทำงาน เวลาที่มีการจัดหาพัสดุต่างๆเราก็จะมีการเปิดเผยข้อมูล เราไม่ปิดข้อมูล คือถ้าตรงไหนเป็นการตกลงเราก็ตกลงโดยเปิดเผยว่าเอาแต่ละห้างมาคุยกันคนไหนให้ราคาต่ำสุดเราก็เอาตรงนั้น เวลาสอบราคาเราก็เปิดเผยข้อมูลเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ผู้รับจ้างทราบทุกๆครั้งที่มีการสอบราคาโดยไม่ปิดโดยนำส่งเอกสารสอบราคา นำลงวิทยุชุมชน นำลงเว็บไซต์ หอกระจายข่าว ไปทางสดง ก็เลยไม่มีปัญหาในเรื่องการดำเนินงานตรงนี้ ที่นี้ทางพนักงานเองเขาก็ภาคภูมิใจ... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

5.1.2 แนวทางบริหารตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจากประสบการณ์ผู้นำท้องถิ่นมหาสารคาม

หลักการประการสำคัญในการทำให้การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มองว่า ผู้นำจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติให้ประชาชนในพื้นที่ได้ประจักษ์ก่อน ดังเช่นบทสัมภาษณ์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง (สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554) ซึ่งระบุว่า

...ถ้าตัวเองไม่ทำมันก็ไม่เกิดผล ก็เลยมาเปลี่ยนแนวความคิดแล้วก็มาปฏิบัติเป็นเกณฑ์ มันก็เลยออกผลมาเป็นตัวอย่าง...การเปลี่ยนแปลงบุคคลผู้นำตัวผู้นำ ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงตนเองก็ว่ามันจะมีปัญหาคือคนอื่นจะทำกับเรายาก ยกตัวอย่างตัวเองผมเป็นกำนันก็มีการดื่มสุรา สูบบุหรี่ มีการใช้จ่ายเรื่องอบายมุข พอเราเป็นผู้นำเราน่าจะทำเป็นตัวอย่าง ก็เลยลด และก็ละไปเลย ก็พยายามทำเป็นตัวอย่างจากตัวเรา ครอบครัวก่อนแล้วนำมาทำเรื่องของเราเพียง ก็มีการเลี้ยงหมูเลี้ยงวัว ก็ทำอยู่ จากนั้นก็ไปคุยกันระหว่างผู้นำด้วยกัน ระหว่างนายก อบต. กับผู้ใหญ่บ้าน กับ สมาชิก อบต. ว่าถ้าเราจะทำตรงนี้ คือ เราต้องทำเป็นตัวอย่างก่อนมันเลยไปเปลี่ยน

แนวคิดของทางผู้นำก่อน ... ผู้นำทำเป็นตัวอย่างไปแนะนำทางชุมชนต่อ มันก็เลยเกิดการเชื่อมขยายกันมาเรื่อยๆ คือทำจากเล็กๆแล้วมันก็เกิดมาเป็นผลหลังจากมันเกิดผลแล้วทางชุมชนเห็นว่ามันน่าจะดี ก็เลยเกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของเขาว່าน่าจะไปช่วยกัน จริงๆ ต้องเปลี่ยนแนวคิดเราเองก็ต้องพึ่งตนเองก่อนแล้วไปช่วยคนอื่นต่อ

หลักการพึ่งตนเอง

จากการศึกษาพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นพึ่งตนเองผ่านวิธีการดังนี้

(1) การทดลองทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

...พยายามทำเป็นตัวอย่างจากตัวเรา ครอบครัวก่อนแล้วก็มาทำเรื่องของพอเพียง ก็มีการเลี้ยงหมูเลี้ยงวัว ก็ทำอยู่ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

ทั้งนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์คนหนึ่ง (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554) ยังให้ข้อคิดว่า การที่จะทำให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริงนั้น นอกจากทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้ว ยังต้องพยายามส่งเสริมให้ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมนั้นอย่างแท้จริง

...ผมพยายามลดบทบาทของตัวเองลงเกี่ยวกับผู้นำแต่ก่อนก็คิดว่าตัวเองเป็นผู้นำก็พยายามสั่งทำ ก็คือมี 4-5 คนเขาก็มาทำแต่ไม่ยั่งยืนคือเขาไม่เป็นเจ้าของงานก็เลยมาคิดรูปแบบใหม่น่าจะกระจายอำนาจตัวเองให้ภาคีเครือข่ายได้มีโอกาสได้เป็นเจ้าของงานจริงๆ...จากเราที่เป็นผู้นำผู้พาเขาทำผมเองก็ขยับมาเป็นที่ปรึกษาเป็นผู้สนับสนุนเป็นผู้ประสานโครงการที่เราทำด้วยกันสำเร็จ ก็เลยพยายามเชื่อมประสานกับองค์กรนอกพื้นที่ อบรม หน่วยราชการก็พยายามประสาน ก็ไปประสานทางธนาคาร คณะเภสัชศาสตร์ คณะสาธารณสุขศาสตร์ วิทยาลัยพยาบาล วิทยาลัยการกีฬา คือ การเอาวิชาการของอาจารย์จากหน่วยงานต่างๆ มาลงพื้นที่ พอลงพื้นที่มันเกิดเป็นรูปธรรมมันเกิดการเปลี่ยนแปลงทางผู้นำด้วย เขาเห็นรูปแบบว่าให้คนอื่นมาช่วยทำยกตัวอย่างในเรื่องของสุขภาพ สุขภาพตัวนี้คือคนเราคิดว่าหมอบเป็นเจ้าของเรื่อง ที่จริงไม่ใช่ มันเป็นเรื่องที่ของทุกคนต้องรับผิดชอบตัวเองก่อนก็เลยนำวิชาการเอาบุคลากรทางสาธารณสุขมาลงพื้นที่ ตอนที่มือนักศึกษาลงมา นักศึกษาก็เชื่อว่าจะทำยังไงจะทำให้สุขภาพดี นักศึกษาก็ลงไปเชื่อมไปเก็บข้อมูล ไปพาทำปฏิบัติก็เห็นผลว่าถ้าเรา่วมกันปฏิบัติก็จะเกิดผลดี ก็เลยมีการเปลี่ยนแปลงด้านสุขภาพ...

(2) การนำองค์กรภายนอกมาให้ความรู้แก่ประชาชนและการจัดสรรงบประมาณ

เช่น เรื่องการรวมกลุ่มอาชีพหรือการจัดสรรพื้นที่เพื่อการประกอบอาชีพ

ด้านอาชีพ อบรมอาชีพและจัดงบประมาณให้ เช่น อบรมให้เลี้ยงกบ เลี้ยงปลา... (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

...โดยการหาพื้นที่ ปลุกผักขาย จัดสรรพื้นที่ที่เหลือ เปิดโอกาสให้คนด้อยโอกาส... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

(3) ปัญหาของการใช้หลักการพึ่งตนเอง

อย่างไรก็ตาม หลักการการดำเนินการประสบปัญหาด้านการจัดหาวัตถุดิบและการจัดสรรเวลา เช่น

กลุ่มอาชีพทางบ้านทำสองคอนก็มี แต่เดี๋ยวนี้จะรู้สึกว่าจะเล็กเป็นบางส่วน บางส่วนวัตถุดิบก็ไม่ค่อยมีเพราะว่าไม่ค่อยมีต้นกก เพราะเขาลอกหนองและไม่ค่อยมีเวลาวาง... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทำสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

การพัฒนาขีดความสามารถ

สำหรับประเด็นการพัฒนาขีดความสามารถนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะพยายามกระตุ้นให้คนในชุมชนมีการพัฒนาความสามารถโดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

(1) การจัดอบรมเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของชุมชน

...ทุกวันนี้เราจะสนับสนุนเรื่องความรู้ภายในสมาชิก สมัยก่อนบ้านหนองเขื่อนข้างยังไม่ได้ทำหลายครัวเรือน แต่ที่นี้เขาอยากแยกกระจายมาให้บางหมู่บ้านทำ ที่นี้บางหมู่บ้านจะทำเราก็ต้องของบจากอบต. บางส่วน คือเราจะจ้างวิทยากรมาอบรมซึ่งตอนนั้นยังทำงานร่วมกับกำนันอยู่ และผมก็เป็นส่วนหนึ่งในคณะกรรมการบริหารมีการให้เงินอุดหนุนกลุ่ม... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทำสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

... เราก็ดูว่าบ้านตรงนี้เขาทำอะไร ก็ดูวัตถุประสงค์ของหมู่บ้านก็ให้ดูวัตถุประสงค์ของหมู่บ้าน บางบ้านก็ทำเรื่องภูมิปัญญาของการทอผ้า จักรสาน ลักษณะของการส่งเสริมก็จะเป็นให้ทุนและเรื่องของความรู้ เพราะบางกลุ่มเขาไม่มีความรู้มาก เราก็ไปเอาความรู้จากหน่วยงานอื่นโดยวิทยากรมาอบรมให้... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

ทั้งนี้หลักคิดของการนำเอาองค์กรภายนอกเข้ามาอบรมก็เพราะต้องการเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้า

...เราต้องยอมรับว่าลายผ้าพื้นบ้านของเราปกติก็เป็นแบบนี้แหละที่นี้การอบรมก็จะสร้างมูลค่าให้กับชาวบ้านเพิ่มขึ้น (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทำสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

(2) การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ

เช่น การส่งเสริมอาชีพที่คนในชุมชนต้องการทำและมีศักยภาพ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554, รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554 และ เลขาฯ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

...เช่นโครงการทฤษฎีใหม่หมู่บ้านทุกหลังคา ทุ่งนาเขามีการหมุนเวียนทำการเกษตร หน้าฝนทำได้น้ำแล้งทำได้ มันจะมีเรื่องของการปลูกพืชเกษตร ปลูกนาปี เลี้ยงสัตว์ ทาง อบต. เราส่งเสริมด้านเศรษฐกิจบางอย่าง ถ้าทำเป็นกลุ่มเราก็ให้ทุนเป็นงบประมาณให้เขาไปเลย เขาก็เอาไปทำเศรษฐกิจของเขาให้เติบโตขึ้นหรือถ้าเป็นเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องของกลุ่มแปรรูปจากการเกษตร แปรรูปเป็นอาหาร เราก็ส่งเสริมเรื่องของสถานที่ เรื่องของวัสดุของเครื่องแปรรูปก็มีร่วมกับหน่วยงานอื่นด้วย ก็สามารถแปรรูปอาหารจากวัตถุดิบทางการเกษตร (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

การสร้างการเรียนรู้

ในแต่ละพื้นที่ตัวอย่างนั้นจะมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบที่ต่างกันตามความต้องการและความเชี่ยวชาญเฉพาะของผู้ที่ดูแลศูนย์ และในบางพื้นที่แห่งอาจจะร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกอีกด้วย ทั้งนี้ส่วนใหญ่จะเป็นศูนย์ที่ส่งเสริมการประกอบอาชีพ

...มีศูนย์เกษตร และศูนย์เทคโนโลยีและจะเป็นส่วนที่ให้คำแนะนำการอบรม... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

...มีโรงสีครอบครัว (สีข้าว) แกลบ ผลิตเครื่องสีข้าวเอง ภาคต่างๆส่ง ราคาที่ผลิตได้20000 บาท ราคาตลาด 40000 บาท (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

...เลี้ยงกบ ฝ้ายไหม ปุ๋ยชีวภาพ ผงซักฟอก ยาสีฟัน สบู่ น้ำยาล้างจาน โดยจะผลิตและส่งจำหน่ายเป็นสินค้า OTOP... (เลขาฯ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาทอง, สัมภาษณ์, 14 พฤษภาคม 2554)

ทั้งนี้ที่ตั้งของศูนย์จะอยู่ทั้งในหมู่บ้านและสถานที่ส่วนกลาง

...ศูนย์การเกษตรก็มีเป็นโครงการพอเพียงที่ชุมชนตามหมู่บ้านก็มี ถ้าเป็น อบต. เราก็ส่งเสริมศูนย์เรียนรู้ชุมชน จะมีศูนย์เทคโนโลยีการเกษตรอยู่ที่ตำบลจะเป็นศูนย์ที่เราช่วยกันทำลักษณะเป็นศูนย์แนวความคิด ลักษณะเป็นการปฏิบัติให้เกิดผลในพื้นที่ ลักษณะเป็นศูนย์รวมที่ อบต. เราทำคือมีลักษณะคณะทำงานจากหลายกลุ่มมาทำงานด้วยกัน ด้านการเกษตร ด้านของภูมิปัญญา ยกตัวอย่างภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้าน หมอพื้นบ้านก็มีหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นหมอยา หมอนวด หมอเส้น หมอกระดูก อะไรต่างๆ เราพยายามจะลงไปเอาข้อมูล ลงไปสืบค้นหากมีตัวบุคคลนั้นมา ก็คือเรารวมเป็นศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญา เป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพของผู้ที่ต้องการในเรื่องของภูมิปัญญา มีบุคคลที่เขาทำงานมาประจำเพื่อที่จะให้ประชาชนที่จะมาเลือกบริการ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

การรู้จักประหยัดและอดออม

จากการศึกษาพบว่า ในทุกพื้นที่ของการศึกษามีความพยายามในการส่งเสริมนโยบายที่มุ่งสู่การสร้างจิตสำนึกในความประหยัดให้เกิดในชุมชน

...ทาง อบต. ก็สนับสนุนเรื่องนี้และมีวิทยากรจาก ธกส. มาอบรม... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าสองคอน, สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

นอกจากนั้นในบางพื้นที่ใช้การส่งเสริมความประหยัดผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ดังเช่น

...ชุมชนทำเรื่องสวัสดิการการที่จะมาร่วมกันออม เดิมคือคิดว่าเรื่องการออมเป็นเรื่องใหญ่ ไม่มีเงินไปออม ถ้าเราเอาเงินไปออมวันละหนึ่งบาท คือ ทุกคนมาออม มีกติการ่วมกัน เวลามีปัญหาของชุมชนก็เอาเงินตรงนี้ไปจ่ายได้ พอมาทำตรงนี้ขึ้นมามันก็เกิดเป็นว่าทุกคนเคยแต่อาศัยคนอื่น เมื่อเรามาทำตรงนี้มันมองเห็นว่าเรามาทำขึ้นมา มันสามารถช่วยเหลือสังคมของเราเองได้ จากเดิมมีแต่แบมือขอทางรัฐอย่างเดียว ... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

...การสร้างถนน ถ้าเราจ้างเหมาประมาณล้านกว่าบาท ... ยกตัวอย่างเงินแสนบาทเราไปทำการจ้างเหมา เราจะได้ประมาณ 52เมตร ความยาวนะ ความกว้างก็ประมาณ 5เมตร ทีนี้ถ้าเราอยากให้เกิดผลดีกว่านั้นคือ เราต้องทำเอง เงินหนึ่งแสนบาทก็เลยมาทำเองโดยไม่ต้องจ้างเหมา นายกับภารโรงกับคณะ

5-6 คน ก็พากันไปทำ ลักษณะคล้ายๆ ผู้รับเหมาทำ จากที่เราทำเองคือเราได้ตรวจคุณภาพของส่วนผสมเหล็ก วัสดุต่างๆด้วย ถ้าเราจ้างเหมาเราก็ไม่ได้ตรวจตรงนี้ก่อน พอเสร็จก็ตรวจทีเดียว เราก็ไม่รู้ว่าตรงไหนบ้าง ถ้าเราทำเองเรารู้ทุกอย่าง สุดท้ายคือเราไปทำหนึ่งแสนบาทมันจะได้ปริมาณเพิ่มขึ้นกว่าการเหมาจาก52เมตร เป็นร้อยกว่าเมตร กว้างเท่ากัน ปริมาณวัสดุก็ดำเนินการเอง... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

เมื่อผู้นำทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้ว ผู้นำในชุมชนใกล้เคียงเมื่อเห็นผลดีของการกระทำดังกล่าวแล้วก็จะเลียนแบบ ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างชุมชนต่างๆ (กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554) ผลลัพธ์ก็จะตกอยู่กับชุมชนเอง นอกจากจะสามารถลดค่าใช้จ่ายลงได้แล้ว ยังเป็นการบ่มเพาะจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดขึ้นในชุมชนอีกด้วย (กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลวังแสง, สัมภาษณ์, 1 เมษายน 2554)

5.2 ประสบการณ์ของผู้นำท้องถิ่นจังหวัดอุดรธานี

5.2.1 แนวทางบริหารตามหลักธรรมาภิบาลจากประสบการณ์ผู้นำท้องถิ่นอุดรธานี

หลักนิติธรรม

(1) ประเภทของกฎและระเบียบของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ในแต่ละพื้นที่มีกฎของหมู่บ้านหรือชุมชน และมีข้อบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น

มีกฎระเบียบของหมู่บ้าน ปรับเพื่อความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน เช่น ต้นไม้ใครบุกรุก ปรับ 2000 บาทชกต้อย ต่างคนต่างชกกัน ปรับคนละ 500 บาท หากต้อยฝ่ายเดียว ปรับ 1000 บาท (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

...มีกฎของหมู่บ้าน เช่น ห้ามยิงปืนในบ้าน ห้ามเล่นการพนันในงานศพ วันพระ 15 คำ ห้ามชนไม้แปรรูป ขึ้นหย้าคา (เป็นประเพณี) และห้ามดื่มสุราในวัดปรับ 2000... (ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหมอนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้ว หากมีการฝ่าฝืน ก็มักจะไม่มีปรับเป็นจำนวนเงินตามที่ระบุไว้ นั้น แต่มักจะปรับเป็นข้าวหรือสินค้าการเกษตรอื่นๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ เป็นการ สะท้อนให้เห็นสังคมเกษตรกรรมที่ไม่ได้ยึดเงินเป็นสำคัญ (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

(2) ที่มาของกฎและระเบียบ

ทั้งนี้ กฎดังกล่าวโดยส่วนใหญ่มักจะมีที่มาจากการศึกษาภายในกลุ่มของผู้นำ และจากการปรึกษาหารือกับประชาคมหมู่บ้าน

กฎของหมู่บ้านสร้างขึ้นจากคณะกรรมการหมู่บ้านที่ตั้งร่วมกันในที่ประชุม 4 หมู่บ้าน... (ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหมอนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

...การจะออกกฎหมายต้องดูปัญหาและความต้องการของสังคม ต้องมีการทำประชาพิจารณ์ก่อนจึงไม่เกิดปัญหา ประชาคมให้ชาวบ้านรู้ ชาวบ้านเข้าใจ ตัวอย่างเช่น ประกาศยุติธรรมชุมชน เรื่องการบริการ

จัดการแก้ไขปัญหาการทะเลาะวิวาทอย่างสันติวิธี... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

อันดับแรกมาจากผู้นำก่อนกับคณะกรรมการหมู่บ้านกับผู้อาวุโสที่ปรึกษาเพราะมาประชุมมาดูว่ากฎระเบียบตรงนั้นมันเหมาะกับบ้านเราไหม เมื่อมันเหมาะสมแล้วเราก็มารประชุมประชาคมหมู่บ้านคือประชาคมหมู่บ้านเราเอาความคิดของชาวบ้านไม่ได้เอาความคิดเห็นของคณะกรรมการหรือผู้นำ เพราะว่าสิ่งที่เราจะเอามาใช้เราอ่านแล้วทำความเข้าใจกับเขาให้เขาเข้าใจให้เขารู้ว่าเมื่อเขาทำไปแล้วผลมันเกิดกับใคร เกิดกับตัวเขาหรือตัวผู้นำ (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

(3) การปฏิบัติตามกฎระเบียบ

เมื่อพิจารณาประเด็นการนำกฎระเบียบต่างๆ มาปฏิบัติ การศึกษาพบว่า แม้สามารถนำกฎระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ได้ แต่ก็มีประชาชนบางส่วนไม่ยอมปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์มองว่าเป็นเพราะความไม่เข้าใจในกฎระเบียบเนื่องจากกฎระเบียบบางส่วนไม่เป็นส่วนหนึ่งของประเพณี

พ่อเข้า กทม. ไปตามหาประสบการณ์ จึงพบว่าคนกทม.อยู่ได้ด้วยกฎ ระเบียบ แต่คนต่างจังหวัดกลับอยู่ด้วยประเพณี (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

นอกจากนั้นลักษณะนิสัยส่วนตัวรวมไปถึงการอบรมของครอบครัวของแต่ละคนที่แตกต่างกันมีผลต่อการปฏิบัติตามกฎระเบียบอีกด้วย

...เป็นนิสัยของคน แม่พ่อจะทำเป็นตัวอย่าง บางคนก็ทำบางคนก็ทำบางคนก็ไม่ทำ (กำนันตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

(4) แนวทางในการบังคับใช้กฎระเบียบให้มีประสิทธิภาพ

ผู้ให้สัมภาษณ์แนะนำว่า หนทางหนึ่งที่จะทำให้กฎระเบียบต่างๆ สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น คือ ต้องมีการประสานความร่วมมือกับปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นทั้งผู้ บอกกล่าว ให้คนในชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบ (กำนันตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) และต้องทำให้กฎดังกล่าวกลายเป็นประเพณี ...เมื่อมีกฎ ระเบียบที่ดี เท่ากับมีประเพณีที่ดี การนำไปปฏิบัติก็สามารถทำให้กลายเป็นประเพณีได้... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

หลักคุณธรรม

(1) การกำหนดหลักจรรยาบรรณในการทำงาน

เมื่อพิจารณาประเด็นเรื่องจรรยาบรรณในการทำงานนั้น จากการศึกษาพบว่าทุกหน่วยงานมีการกำหนดจรรยาบรรณเอาไว้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ รูปแบบของจรรยาบรรณที่เป็นทางการนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างหลักจรรยาบรรณในการปฏิบัติงานภายในหน่วยงาน เช่น การสร้างแนวความคิดในการออมในทิศทางเดียวกัน การใช้ประมวลจริยธรรมของข้าราชการ และการวางหลักในการลงมติ เป็นต้น สำหรับจรรยาบรรณแบบไม่เป็นทางการนั้นส่วนใหญ่มักจะมีรากฐานมาจากข้อตกลงของคนในชุมชน ซึ่งต่อมาข้อตกลงนั้นได้กลายเป็นประเพณีของชุมชนไปในที่สุด

การแบ่งเงินบางส่วนเข้ากองทุนแม่เพื่อแผ่นดินสวัสดิการเพื่อพัฒนา เดิมที่มานี้เป็นเงินของวัด ชาวบ้านจึงนำแนวคิดมาจากวัด ยกตัวอย่างเช่น ผ้าป่า ได้เงินมา 100,000 บาท จะจัดสรรเงินนั้นให้พระคุณเจ้า 10% โรงเรียน 10% กองทุน 10% อนามัย 5% ส่วนที่เหลือเข้าวัดทั้งหมด การปฏิบัติโดยการแบ่งสรรเงินนี้ปัจจุบันได้กลายเป็นประเพณีแล้ว (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

(2) ข้อท้าทายในการคัดสรรบุคลากร

เพื่อให้การพัฒนาชุมชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งให้ข้อคิดว่า หากท้องถิ่นเน้นรับคนในพื้นที่หรือพยายามส่งเสริมให้คนในพื้นที่เข้ามาทำงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะทำให้ได้บุคลากรที่มีความทุ่มเทในการพัฒนาพื้นที่มากกว่าการรับบุคลากรมาจากนอกพื้นที่ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์พบว่า ปัญหาประการหนึ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและองค์กรชุมชนประสบคือ กระบวนการคัดเลือกบุคลากรเข้ามาทำงานนั้นมักจะถูกตั้งคำถามเรื่องความโปร่งใสในกระบวนการคัดเลือก ซึ่งผลกระทบประการหนึ่งจากกระบวนการคัดเลือกที่ไม่โปร่งใสดังกล่าวจะทำให้ได้บุคลากรที่ไม่มีจิตสำนึกในการปฏิบัติตามระเบียบวินัยหรือจรรยาบรรณในการปฏิบัติงาน

คนมีวินัยน้อย เพราะคนที่เข้ามาทำงานส่วนมากใช้เงินเข้ามาไม่ใช่สมอง (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

นอกจากนั้น จากการศึกษายังพบว่าในพื้นที่ศึกษาของจังหวัดอุดรธานีนั้นส่วนใหญ่จะไม่มีปัญหาเรื่องเรียนเรื่องการทำงานขององค์กร (กำนันตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554, ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554, ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554, ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554, นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

...ถ้าเข้าในกลุ่มไม่มีปัญหะครับ ถ้าเป็นในกลุ่มจะมีการประชุมประชาสัมพันธให้เราทราบว่าเงินตรงนี้ได้มาจากไหน แล้วพี่น้องมีความต้องการใหม่ มีความเข้าใจใหม่ ถ้าต้องการก็มาเป็นสมาชิก ถ้าสนใจก็มาเรียนรู้ก่อนได้ ว่าเป็นอย่างไรผลได้ผลเสียเป็นยังไง พวกเราผู้นำจะเป็นหนูลองยา ถ้าไม่ลองมันก็ไม่รู้ต้องลองก่อน... (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

จากบทสัมภาษณ์นอกจากจะทำให้ทราบว่าไม่มีการร้องเรียนในชุมชนแล้ว ยังพบว่าสาเหตุที่ไม่มีเรื่องร้องเรียนนั้นเป็นเพราะมีกระบวนการปรึกษาหารือก่อนที่จะลงมือทำโครงการฯ นอกจากนั้น ผู้นำยังมีบทบาทในการทำให้ดูเป็นตัวอย่างเพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และพิจารณาว่าควรหรือไม่ที่จะเข้าร่วมกิจกรรม

อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่แห่งหนึ่ง ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ระบุว่า มีเรื่องร้องเรียน

...มีเรื่องร้องเรียน 3 เรื่อง เรื่องแรกคือร้องเรียนประเด็นปุ๋ย โดยคู่แข่งทางการเมือง (นายกอบต.) เป็นเหตุให้ กกด. ให้ใบแดงในการเลือกตั้งปี 2551 แต่ต่อมาศาลได้ยกฟ้อง...เรื่องที่สอง เรื่องกำนัน ประชาคมหมู่บ้านขุดลอกดินเพื่อให้น้ำไหลสะดวก มีการร้องเรียนว่าเอาดินไปขาย เรื่องที่สาม เจ้าหน้าที่ที่ทำงานในอบต. ออกไปทำภารกิจส่วนตัวในเวลาราชการ เช่น ออกไปสระผม (เสริมสวย) เป็นต้น... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

เมื่อพิจารณาจากบทสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า การร้องเรียนดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะเหตุผลทางการเมืองการกระทำของฝ่ายปกครองท้องถิ่น (กำนัน) และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในองค์กร

หลักความโปร่งใส

(1) การประชาสัมพันธ์การทำงาน

จากการศึกษาพบว่า ในแต่ละองค์กรมีการประชาสัมพันธ์ขั้นตอนหรือวิธีการในการรับข้อมูลข่าวผ่านทางหอกระจายเสียง ผ่านที่ประชุม ผ่านตัวผู้นำของชุมชน อินเทอร์เน็ต ติดประกาศในชุมชน หรือทางวิทยุชุมชน ...การประชุมสภามีการถ่ายทอดสดทางวิทยุ ถ่ายทอดสด 1 วัน... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

อย่างไรก็ตาม มีข้อวิจารณ์จากผู้ให้สัมภาษณ์ว่าผู้ฟังบางส่วนไม่อยากฟังข้อมูลจากหอกระจายข่าว เพราะ *เสียงไม่ดี ไม่อยากฟังข่าว* (กำนันตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่การดำเนินงานขององค์กรให้สาธารณชนได้รับทราบผ่านหอกระจายเสียง ในที่ประชุม และจัดทำเป็นเอกสารรูปเล่มแจก

(2) ระบบการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน

เมื่อสอบถามในประเด็น ระบบการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในแต่ละองค์กร พบว่า ในแต่ละองค์กรจะมีระบบการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานโดย

ก. การทำงานร่วมกัน และใช้ประสบการณ์ช่วยกันคิดช่วยกันแก้ไขปัญหา ...*กรรมการทุกคนต่างก็มีประสบการณ์กันมานานแล้วทั้งนั้น คือประสบการณ์ที่นำมาไม่ใช่แค่ปีสองปีแต่เป็นสิบๆ ปีตรงไหนที่มี เคยมีปัญหาเขาก็สามารถช่วยกันคิดช่วยกันแก้ปัญหา ถ้าจะมาก็คิดคนเดียวไม่ได้* (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

ข. การตรวจสอบโดยตัวผู้นำเอง ผ่านวิธีการต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวิธีการที่ไม่เป็นทางการ เช่น การสอบถามจากการมาทำงานทุกวัน เป็นต้น *ส่วนมากจะออกตรวจสอบเองโดยตรง ... หรือจะนำมาถามในที่ประชุมสภา จะพูดคุยให้ความเป็นกันเอง ให้รู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่ง มอบความจริงใจให้แก่กัน คุณธรรมสำคัญที่สุด* (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

ค. นอกจากนั้น คนในชุมชนยังมีบทบาทในการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานอีกด้วย (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้หากพบปัญหาในการปฏิบัติงานหากเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มก็จะมีการสร้างกระบวนการปรึกษาหารือเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยกัน (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554) แต่หากปัญหาเกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน นอกจากผู้ให้สัมภาษณ์ จะเรียกพนักงานเข้ามาพูดคุย เพราะนายกอบต. ปกครองแบบครอบครัว จะว่ากล่าวตักเตือน และให้เขียนรายงานให้ทราบถึงความบกพร่อง เช่น หากทำงานล่าช้าจะถูกตรวจสอบ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554) แล้วในบางกรณีจะ ตรวจสอบตามลักษณะของงานที่ทำและผลงานที่ออกมา ทั้งนี้ จะมีสมุดควบคุมหรือตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รายบุคคล และทุกสัปดาห์หัวหน้างานในแต่ละส่วนจะต้องตรวจสอบและรายงานผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่แต่ละคนให้แก่นายกอบต. (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

หลักการมีส่วนร่วม

(1) การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนพบว่า ในทุกองค์กรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในการวางแผนต่างๆ ...ทุกด้าน อบต. จะเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วม เช่น อบต. พบประชาชน หรือไปเปิดงานที่ไหนก็พูดประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้รับรู้เพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมกัน.. เช่น เปิดโอกาสให้ร่วมประชุมวางแผน 3 ปี 5 ปี มีนายก ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้สูงอายุ อสม. สอบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู ตำรวจ เข้าร่วมประชุมหรือร่วมวางแผน... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้ผู้นำจะ ...ประชาสัมพันธ์ขอความร่วมมือทางหอกระจายข่าว มาช่วยกันพัฒนาในด้านต่างๆ หรือใช้วิธี ...บางครั้งก็ประชาสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว เรื่องระดมคนเข้ามามีส่วนร่วม อธิบายว่าให้ทำอันนั้นอันนี้ มาช่วยกันพัฒนา... (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาโพธิ์, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

(2) รูปแบบในการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและแบบที่ไม่เป็นทางการ รูปแบบทางการ เช่น การประชุมประชาคมหมู่บ้านเพื่อจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่

...ในการทำแผนพัฒนานั้นจะมีขั้นตอนคือ 1. ทำประชาคมว่าประชาชนต้องการอะไรบ้าง(หมู่บ้าน) 2. นำความต้องการนั้นเข้าสภา (นายกเตือนให้ดูประโยชน์ของประชาชน) 3. เข้าสภาเพื่อจัดสรรงบประมาณ (ตามความจำเป็นและความจำเป็นเร่งด่วน) 4. ออกมาเป็นแผนส่งกระทรวงมหาดไทย... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

สำหรับรูปแบบที่ไม่เป็นทางการนั้นมักจะใช้การ บอก ผ่านผู้นำของพื้นที่ (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาโพธิ์, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่ากลุ่มที่จะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการนั้น ส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มผู้นำ ส่วนมากเป็นผู้นำที่เข้าร่วมวางแผน ประชาชนโดยทั่วไปไม่ได้เข้ามา... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาโพธิ์, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) ...ประชาชนทั่วไปมักไม่เข้าร่วม, (ปราชญ์ชาวบ้านตำบลนาโพธิ์, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

ในขณะที่หากเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับปากท้องหรือเรื่องการทำมาหากิน ประชาชนทั่วไปมักจะเข้ามามีส่วนร่วมหรือในบางกรณีประชาชนมักจะเป็นผู้ริเริ่มกระบวนการการมีส่วนร่วม ...สิ่งที่ชาวบ้านมาบอกเองเป็นเรื่องร้องเรียนต่างๆ เช่น น้ำคลองตัน หรือเป็นเรื่องให้ผู้ใหญ่บ้านทางบประมาณมาช่วย เช่น กลุ่มเห็ด... (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาโพธิ์, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) หรือเรื่อง ...หอประปาหมู่บ้าน ชาวบ้านจะช่วยกันวางแผนที่จะทำที่ไหน... (ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

(3) กลยุทธ์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความเห็นว่า วิธีการในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ควรจะ

ก. ส่งเสริมกิจกรรมทางประเพณีที่ทำให้คนในชุมชนต้องเข้ามาทำงานร่วมกัน ...การแข่งขันกวนข้าวทิพย์ (ข้าวสำปะปี หมายถึงข้าวของที่กินได้ทุกอย่าง) แข่งที่อบต. เป็นงานด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีสร้างความสามัคคี หมดทั้งตำบล หมู่บ้านละ 5 กระทะ (ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลนาโพธิ์, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

2554) นอกจากนั้นยัง ...มีการทำบุญประจำหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านทำเอง เพราะพื้นที่มันกว้าง แต่อบต.ตั้งบ
ไว้ให้จัดสรรให้เป็นหมู่ หรืองานกีฬา ได้รับความร่วมมือจากประชาชนจากหลายภาคส่วน ทั้งจากประชาชน
ในท้องที่ โรงเรียน อบต. และฝ่ายปกครอง (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10
มีนาคม 2554)

ข. ส่งเสริมกิจกรรมอาสา ...ในช่วงเทศกาล อปพร. จะตั้งเดินที่ให้บริการแก่ประชาชน
(นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554 และ ปราชญ์ชาวบ้าน ตำบลนาพุ,
สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) ...ป่าชุมชนอย่าเผา ดูแลไฟฟ้า ห้ามจับสัตว์อนุรักษ์...หมู่บ้านต้องดูแลช่วยกัน...
(ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

ค. การประชุมเพื่อชี้แจงกิจกรรมและตอบข้อซักถามเป็นระยะ เพื่อทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วน
หนึ่งของกลุ่มหรือชุมชนหรือองค์กรนั้นๆ ...เรามีการประชุมชี้แจงบ่อย อย่างเป็นทางการ...เราอย่าประชุม
แค่สมัยสามัญ มันต้องมีการประชุมวิสามัญด้วยเพื่อชี้แจงว่าเรามีปัญหาอะไร อย่างเราตั้งกลุ่มขึ้นมาเมื่อเหตุการณ์
ไม่ดีไม่ร้ายเกิดขึ้นกับกลุ่มเรา เราก็เรียกสมาชิกเข้าประชุม แต่เราก็บอกเขาให้เขาเข้าใจ เมื่อเขาเข้าใจเราก็
สบายใจขึ้นเราก็ไม่กังวลจะไม่มีปัญหาคือเมื่อสมาชิกทราบ กรรมการทราบทุกคนเราก็ช่วยกันแก้ไขในจุดตรง
นั้น... (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

(4) การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง

สำหรับจำนวนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งในแต่ละพื้นที่นั้น พบข้อมูลตรงกันในทุกพื้นที่ว่า จำนวนผู้ใช้สิทธิ
นั้นเกินร้อยละ 50 สำหรับเหตุผลส่วนหนึ่งที่คนไปใช้สิทธินอกจากจะเป็นเพราะสำนึกว่าท้องถิ่นเป็นเรื่องของ
ส่วนร่วมและกลัวการโดนตัดสิทธิ์ทางการเมือง (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) แล้วยังมี
เหตุผลว่า ...หวัหวัคคะแนนแจกเงิน... (ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม
2554) และไปใช้สิทธิเพราะเป็นเครือข่าย ...คนเป็นญาติกัน ญาติใครญาติมัน... (นายกองค์การบริหารส่วน
ตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554) ทั้งนี้ระบบเครือข่ายจะมีบทบาทมากหากเป็นการเลือกตั้งใน
ตำแหน่งในการปกครองท้องถิ่น ...เครือข่ายจะเป็นระบบมากกว่าในการลงสมัครเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ถ้า
เป็นคนท้องถิ่นลงสมัคร แม้จะใช้เงินเป็นจำนวนมากก็ไม่ชนะการเลือกตั้ง... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล
นาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่ประชาชนบางส่วนไม่ยอมมาเลือกตั้งเพราะ การไปทำงานต่างจังหวัด ทำให้
คนกลุ่มนี้ ไม่อยากเสียเวลามาเลือกตั้ง... (กำนันตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554 และ ผู้ใหญ่บ้าน
ตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้จากการศึกษายังพบว่า ผู้นำมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้คนในพื้นที่ไปใช้สิทธิ ...มีการ
ประชาสัมพันธ์บอกว่าคุณทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกตัวแทนมาทำงาน ฉะนั้นเมื่อเรามีสิทธิเราควรใช้สิทธิให้เกิด
ประโยชน์กับตัวเราและประเทศชาติด้วยไม่ใช่แค่รู้ว่าคนอื่นไปเลือกไม่ใช่ใครเลือกก็เหมือนเดิมใครเลือกมาก็
เหมือนเก่า เราต้องใช้สิทธิของเราด้วยเราเห็นคนที่จะเป็นตัวแทนของเราได้เราต้องมาเลือก (ปราชญ์
ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

นอกจากนี้แล้วยังถือได้ว่า การเลือกตั้งนั้นมีผลทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนและจึงมีผู้เสนอว่า
ควรที่จะกำหนดให้ระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งมีระยะเวลายาวขึ้น เพื่อลดความขัดแย้ง ...ถ้ามีการ
เลือกตั้งบ่อย ชาวบ้านมักจะขัดแย้งกันเพราะเป็นเรื่องใกล้ตัว แต่ถ้าเป็นการเลือกตั้งในระดับชาติความขัดแย้ง

จะน้อยกว่า ควรเลือกตั้งให้น้อยลง เช่น การเลือกตั้งของ ส.อบต. หรือ ผู้ใหญ่บ้านอยู่ได้ 60 ปี ลงทุนครั้งเดียวคุ้ม อยู่ได้นานการใช้เงินมากขึ้น ความขัดแย้งก็น้อยลง... (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

(5) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการทำงานขององค์กร

จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีช่องทางในการควบคุมการดำเนินงานโดยวิธีการโทรศัพท์ถึงตัวผู้นำโดยตรง บอกกับตัวผู้นำโดยตรง และผ่านสอบต.

...ปัจจุบันร้องเรียนได้ 2 วิธีคือ (1) ผ่าน สอบต.หรือ (2) ผ่านตัวนายกเอง แล้วเอามาร่วมกันแก้ไข (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554) ...จะมีการตรวจสอบโดยการถามไถ่ แบบปากต่อปากไม่มีเอกสาร... (ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

หลักความรับผิดชอบ

(1) การวางแผนการทำงานและการวางแผนสำรอง

ในทุกองค์กรจะมีการวางแผนการปฏิบัติงาน เช่น การวางแผน 3 ปี หรือแผน 5 ปี การวางแผนเกี่ยวกับประเพณีท้องถิ่น และการวางแผนเพื่อแก้ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำหรือน้ำ และเมื่อพิจารณาถึงแผนสำรองจากการศึกษาพบว่า องค์กรส่วนใหญ่จะไม่มีวางแผนสำรองเอาไว้ ทั้งนี้หากเกิดปัญหาขึ้นค่อยลงมือแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นการเฉพาะหน้า (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

...ในกรณีที่แผนไม่สามารถปฏิบัติได้ จะมีการแก้ไขโดยวิธีต่างๆ ขึ้นอยู่กับปัญหาในเรื่องนั้นๆ เช่น การระดมคนในหมู่บ้านให้มาช่วยเหลือกันจะได้ไม่ต้องจ่ายค่าแรงในการจ้างแรงงาน ทาส. มาช่วย เข้าหาหน่วยงานที่รับผิดชอบ ทำผ้าป่า (ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งมองว่าปัญหามักจะเกิดขึ้นเมื่อ ...ในบางกรณีเป็นเรื่องที่อยู่นอกการควบคุม เพราะเป็นเรื่องที่ไม่รู้มาก่อน เช่น การสร้างสนามฟุตบอลไม่มีในแผน แต่ทางจังหวัดให้งบประมาณมาทำให้ ก็ต้องปรับแผน (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

สาเหตุที่ทำให้องค์กรต่างๆ ไม่มีวางแผนสำรองเนื่องจากก่อนการวางแผนนั้นผู้นำจะถามความต้องการของคนในชุมชนและหลังจากนั้นจะ ...ให้สมาชิก รองสมาชิกอบต. ช่างเข้าไปตรวจสอบพร้อมรายงานก่อนลงมือปฏิบัติต้องมีการประเมินผลความเป็นไปได้ก่อน (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554 และ ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

(2) ระบบการตรวจสอบการทำงานและการติดตามตรวจสอบเรื่องร้องเรียนของประชาชน

ในบางพื้นที่จะมีการสร้างระบบตรวจสอบการทำงานและหากมีการร้องเรียนจากประชาชน ผู้นำจะทำการตรวจสอบและแจ้งผลการตรวจสอบให้กับประชาชนได้รับทราบ ...เช่น การก้าวร้าวใส่ชุมชน กล่าวหาหรือใส่ร้าย ส่วนมากเป็นปัญหาส่วนตัวระหว่างกัน ก็เรียกมาประนีประนอมให้ลงชื่อทั้งสองฝ่ายเป็นลายลักษณ์อักษร (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554) ...จะรับเรื่องแล้วส่งให้ไปดำเนินการ จากนั้นก็ต้องรายงานเป็นหนังสือต่อผู้นำและผู้ร้องเรียน...บางเรื่องร้องเรียนไม่นานผลลัพธ์ก็เกิด

ทันที เช่น ไฟฟ้าดับ แก๊วเสิร์จก็มีไฟทันที... (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554, นายกองค้การ
บริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554 ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม,
สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554 และประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม
2554)

หลักความคุ้มค่า

(1) การจัดทำบัญชีและการจัดทำหลักฐานทางงบประมาณ

หากเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะถูกบังคับโดยระเบียบให้ต้องจัดทำหลักฐานทางงบประมาณ
หรือหากเป็นงานที่ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับองค์กรของรัฐก็ต้องมีการจัดทำหลักฐานทางบัญชีและงบประมาณ
ให้ชัดเจน ...ฝ่ายบัญชีจะแจ้งทุกเดือน...ตรวจสอบภายในเข้าปีละสองครั้ง... (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9
มีนาคม 2554) นอกจากนี้ในบางพื้นที่ประชาชนสามารถขอบัญชีรายรับรายจ่ายขององค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นได้ทุกวัน (ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554 และนายก
องค์การบริหารส่วนตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

หากเป็นการทำงานประเพณีหรือกิจกรรมที่ไม่ต้องขึ้นอยู่กับกฎระเบียบของทางราชการ ผู้นำจะให้
...สมาชิกอบต.จะเป็นคนเก็บข้อมูล ซึ่งเราก็จะทำ คู่กันก่อนค่อยเอ็ด ลงมติก่อนค่อยเอ็ด ตัวอย่าง...เช่น งาน
บุญจะมีการทำบัญชีอย่างชัดเจน เป็นการรวมกันคู่กันเอง แก้ปัญหาจากอดีตที่มีการ บ่น ของไทยบ้านหรือ
เงินกลางของหมู่บ้าน จะประชุมในวัด ผากในบัญชีของหมู่บ้าน ในนามของคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นมติของที่
ประชุม (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

(2) การเปิดโอกาสให้มีการแข่งขัน

ในบางพื้นที่ได้เปิดโอกาสให้เกิดการแข่งขันประมูล โดยประกาศผ่านทางอินเทอร์เน็ต การส่งจดหมาย
ไปยังผู้ประกอบการหรือผู้สนใจ และการประกาศทางวิทยุ (นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8
มีนาคม 2554, นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554 และประธานสภา
องค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

5.2.2 แนวทางบริหารตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจากประสบการณ์ผู้นำท้องถิ่นอุดรธานี

หลักการประการสำคัญในการทำให้การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จนั้นผู้ให้
สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มองว่า ผู้นำจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติให้ประชาชนในพื้นที่ได้ประจักษ์ก่อน ดังเช่นบทสัมภาษณ์
ของ ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม (สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554) ซึ่งระบุว่า ถ้าผู้นำชี้
ให้เห็นแก่ตัวก็ไปไม่ได้ เพราะว่าเราเป็นผู้นำเราสมควรจะทำให้เป็นต้นแบบเป็นตัวอย่างให้เขาก่อน เราก็
ต้องลองก่อน อย่างปลูกผักสวนครัวอย่างนี้ ที่หน้าบ้านผมก็ไม่กี่ตารางเมตรผมก็ปลูก ผมก็หวานเอารอก
เวลาโตมาชาวบ้านก็มาขอ เราก็ให้ไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนอะไรทั้งสิ้น เขาก็มาขอเรื่อยๆ ทั้งที่เราไม่มีเวลา
เราก็ยังปลูกให้มันขึ้นมาได้ เขาก็จะเกิดการคิดว่าขนาดผู้ใหญ่ไม่มีเวลาอยู่บ้านยังทำได้ เขาก็พากันคิดทำ คือ
บางครั้งผู้นำต้องทำก่อนค่อยบอกไม่ใช่ว่าสอนเขาแต่เราไม่ทำ

การพึ่งตนเอง

จากการศึกษาพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นพึ่งตัวเองผ่านวิธีการดังนี้

(1) การทดลองทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

...พ่อเป็นคนแรกเลยละ ทำไร่นาสวนผสม เป็นเศรษฐกิจพอเพียง พ่อเคยไปประชาสัมพันธ์แนวคิดแบบในหลวง เช่น มีนาอยู่ 10 ไร่ ทำเป็นส่วนป่า 3 ไร่ ที่อยู่อาศัย 1 ไร่ ทำนา 3 ไร่ทำที่บ่อน้ำบ่อปลา 3 ไร่ 10 ไร่...อยากกินปลาก็มี สวนก็มี อยากได้ข้าวกินก็ทำนา 3 ไร่พอ (กำนันตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

(2) การนำผู้ที่ประสบความสำเร็จจากการดำเนินการมาให้ความรู้แก่ประชาชน

เช่น เรื่องการรวมกลุ่มสหกรณ์เพราะ ได้อบรมโครงการ PANแห่งประเทศไทย ผู้ใหญ่บ้านก็มาเรียกชาวบ้านให้มาช่วยกันทำ มีสวัสดิการ ผู้นำต้องอธิบายในการทำจริง ต้องมีผู้นำที่ทำได้สำเร็จมาแล้ว ประสบการณ์ มีการวางระบบโดยผู้รู้จากประสบการณ์ เน้นทำให้มีการตรวจสอบ มีฝ่ายตรวจสอบ... (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

(3) ปัญหาของการใช้หลักการพึ่งตนเอง

อย่างไรก็ตาม หลักการดำเนินการประสบปัญหาคือ นโยบายการพึ่งตนเองนั้นส่วนใหญ่จะค่อนข้างได้ผลช้า (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) และที่สำคัญคือได้เงินน้อย (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554) ทำให้คนในชุมชนไม่ต้องการทำเนื่องจากคนเหล่านี้ได้สร้างหนี้เกินตัวไปแล้ว การประกอบอาชีพที่ได้เงินไม่มากนักจะทำให้คนกลุ่มนี้ไม่สามารถจ่ายหนี้ได้ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

การพัฒนาขีดความสามารถ

สำหรับประเด็นการพัฒนาขีดความสามารถนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะพยายามกระตุ้นให้คนในชุมชนมีการพัฒนาความสามารถโดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

(1) การพาชาวบ้านไปดูงานนอกพื้นที่

“...พาชาวบ้านหรือคนในชุมชนออกไปดูพื้นที่ตัวอย่าง...” ซึ่งคนที่เปลี่ยนนั้นอาจจะ ...มีไม่มาก แต่ตอนนี้เห็นกำไรในการเลี้ยงปลาก็หันมาเลี้ยงปลาเห็นที่ตรงไหนทำได้ก็ทำ (กำนันตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

(2) การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ

ดังตัวอย่างกรณี การซื้อเครื่องสูบน้ำหรือการส่งเสริมอาชีพที่คนในชุมชนต้องการทำและมีศักยภาพ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554, ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554 และ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554) นอกจากนั้นในพื้นที่ศึกษาแห่งหนึ่งยังได้ “...ส่งเสริมให้พื้นที่ที่ทำการเกษตรอินทรีย์เป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยว...” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพุ, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

การสร้างการเรียนรู้

ในแต่ละพื้นที่ตัวอย่างนั้นจะมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบที่ต่างกันตามความต้องการและความเชี่ยวชาญเฉพาะของผู้ที่ดูแลศูนย์ ด้วยเหตุนี้ในบางพื้นที่แห่งอาจจะมีมือกับหน่วยงานภายนอกเปิดเป็นศูนย์วิชาชีพเฉพาะ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ทางอิเล็กทรอนิกส์ (ศูนย์ซ่อม) “...ศูนย์ซ่อมสร้าง (อาชีพะร่วมกับ อบต. เปิดโอกาสให้เข้ามาเรียนรู้) มาช่วยสอนวิธีซ่อม ชาวบ้านที่มาใช้บริการจะไม่เสียค่าแรง (ฟรี) แต่ต้องจ่ายค่าอะไหล่...” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

ในขณะที่ในบางพื้นที่เน้นเรื่องการออมของชุมชนก็จะเปิดรวมตัวกันจัดตั้งสถาบันการเงินของชุมชน ซึ่งในสถาบันดังกล่าวก็จะมีการจัดการอบรมอาชีพที่หลากหลายโดยเน้นการสร้างต้นแบบให้กับคนในชุมชน

“...มีการอบรม...และก็มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนการจัดตั้งสถาบันการเงินสู่ชุมชน แล้วก็เศรษฐกิจ มั่งมีศรีสุข อบรมปี 53 ตั้งแต่เดือนมีนาถึงสิงหาคมเดือนกว่าที่อบรมมีคณะกรรมการอยู่ 30 ท่าน ก็อบรม มาตลอดแล้วเราก็เลยมาคัดเลือก 30 คนที่อบรม เป็น 30 ครั้วเรือดต้นแบบ เดียวนี้ก็เริ่มทยอยกันทำ เรื่อยๆแล้ว คือจะมีให้กบ ให้ปลา ให้พันธุ์ผัก ให้เขาทำเป็นต้นแบบ ” (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554) อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลพบว่าในบางพื้นที่ไม่สามารถจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ได้ เนื่องจากไม่มีบุคลากรในการให้ความรู้ (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

การรู้จักประหยัดและอดออม

จากการศึกษาพบว่า ในทุกพื้นที่ของการศึกษามีความพยายามในการส่งเสริมนโยบายที่มุ่งสู่การสร้างจิตสำนึกในความประหยัดให้เกิดในชุมชน เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์มองว่า การรู้จักประหยัดและอดอมนั้นเป็นสิ่งจำเป็น

...มันเป็นสิ่งจำเป็น...ค่านิยมของเราไม่กระตือรือร้นไม่ทำมันก็คงจะยากก็เดือนเขาตลอดพูดกับเขา ตลอดว่าถ้าเราไม่ทำมันจะเกิดอะไรขึ้นกับตัวเราเพราะวันหนึ่งนี้เรามีค่าใช้จ่ายกันทุกวันแล้วถ้าเรานิ่งเฉยอยู่ มันจะได้อะไรขึ้นมา (ปราชญ์ชาวบ้าน, สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2554)

...พ่อเคยบอกว่า ปลูกกินเถอะ ปลูกอะไรก็ได้ ปลูกยากไหมมะละกอ ปลูกยากไหมพริก ถามว่าเราไปซื้อ 5 บาท ถามว่าแพงไหมก็ไม่แพง แต่เราก็ประหยัด 5 บาทได้ผักปลอดสารด้วยนะ (กำนันตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

จากการเห็นความสำคัญดังกล่าวทำให้เกิดมาตรการต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อลดค่าใช้จ่าย อาทิ การสร้างกฎเกณฑ์ในงานพิธีต่างๆ เช่น ห้ามเล่นการพนันในงานศพ “...งดเหล้า งดเล่นการพนันในงานศพ ห้ามห่อข้าวกลับบ้านในงานศพ งานบวช งานสู่ขวัญ...” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554)

นอกจากนั้นผู้นำชุมชนบางส่วนยังร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐในการสร้างนิสัยอดออมให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชน เช่น “...พัฒนาชุมชนเข้ามาร่วมกับกลุ่มชาวบ้าน เช่น การอบรมเรื่องการทำบัญชีค่าใช้จ่าย ทำคู่มือการใช้จ่ายของตนเอง...” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

อย่างไรก็ดี ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนมองว่า คนยากจนจะไม่ค่อยสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประหยัดเพราะคนกลุ่มนี้มักจะมองว่า “...เสียเวลาทำมาหากิน...” (ผู้ใหญ่บ้านตำบลนาพู่, สัมภาษณ์, 8 มีนาคม 2554) นอกจากนี้ นโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมา โดยเฉพาะการให้เงินแก่ชุมชนนั้น สร้าง

ปัญหาให้กับชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างหนี้ให้เกิดขึ้นแก่คนในชุมชนและมีการทุจริตคอร์ปชั่นเกิดขึ้นในกระบวนการกู้ยืมเงิน

“...ชุมชนพวกพ้องเข้าไปบริหาร คนที่ยืมได้คือพวกพ้องจะหมุนเงินผิด ไม่มีเงินจ่าย มีแต่เงินที่เป็นตัวเลข...เงินล้านของรัฐบาล ลำบากคนเป็นหนี้มากขึ้นใช้แต่ดอก...” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลทมนางาม, สัมภาษณ์, 10 มีนาคม 2554)

5.3 ประสบการณ์ของผู้นำท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์

5.3.1 แนวทางบริหารตามหลักธรรมาภิบาลจากประสบการณ์ผู้นำท้องถิ่นสุรินทร์

หลักนิติธรรม

(1) ประเภทของข้อบัญญัติ ข้อบังคับ กฎ หรือระเบียบของชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ในแต่ละพื้นที่มีการตราข้อบัญญัติ / ข้อบังคับ / กฎ / ระเบียบของชุมชน เช่น

“มีข้อบัญญัติเกี่ยวกับ กลุ่มผู้ใช้น้ำจากสถานีสูบน้ำ(เพื่อการเกษตร), เรื่องน้ำประปาหมู่บ้าน, เรื่องมลภาวะที่เป็นพิษ เช่น โรงสี เลี้ยงสัตว์ (มูลวัว) (กำหนดการเลี้ยง) หรือเรื่องการเก็บค่าธรรมเนียมรถเกี่ยวข้าวที่มาจากต่างถิ่นครั้งละ 500 บาท เนื่องจากรถเกี่ยวข้าวทำให้ถนนเสียหาย” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลต้ออ้ง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“กฎระเบียบของหมู่บ้านเกี่ยวกับความประพฤติ เช่น กฎระเบียบเกี่ยวกับการทะเลาะกัน” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ต้ออ้ง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

จากการออกข้อบัญญัติ ข้อบังคับ กฎ หรือระเบียบของชุมชนมักจะเป็นการออกกฎ ระเบียบในทางสาธารณูปโภคของชุมชน เช่น ข้อบัญญัติเรื่องน้ำประปาหมู่บ้าน ข้อบัญญัติกำหนดการเลี้ยงสัตว์ในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ยังคงมีข้อบัญญัติ กฎอื่นๆ เพื่อควบคุมให้ชุมชนเกิดความสงบและเกิดความเสียหายแก่ชุมชนน้อยที่สุด เช่น กฎเรื่องการทะเลาะวิวาท ข้อบังคับเรื่องการเก็บค่าธรรมเนียมรถเกี่ยวข้าวต่างถิ่น เป็นต้น

(2) ที่มาของกฎและระเบียบ

การออกข้อบัญญัติ กฎ หรือระเบียบของชุมชนนั้นมักจะเริ่มจากตัวผู้นำของชุมชนก่อน แล้วจึงนำกฎต่างๆ นั้นเข้าสู่การประชุมของประชาชนในท้องถิ่นอีกครั้ง

“วิธีการกำหนดข้อบัญญัติ ข้อบังคับหรือ กฎ คือ 1.ประชาคมหมู่บ้าน 2.ร่างเป็นข้อบัญญัติขึ้น 3.ประชาคม (โดยผู้นำ จาก กลุ่มสตรี โรงเรียน เยาวชน กลุ่มออมทรัพย์ฯ) 4.เสนอสภา 5.เสนอนายกกลองนาม 6.ประกาศใช้” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลต้ออ้ง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...มีการประชุมประจำเดือนเดือนละ 1 ครั้ง โดยผู้ใหญ่บ้านไปประชุมในอำเภอและจะแจ้งชาวบ้านภายใน 7 วัน และมีการประชุมประชาคม มีการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

(3) การปฏิบัติตามกฎระเบียบ

เมื่อพิจารณาประเด็นการนำกฎระเบียบต่างๆ มาปฏิบัติ การศึกษาพบว่า แม้สามารถนำกฎระเบียบต่างๆ มาบังคับใช้ได้ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลต้ออ้ง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554, ผู้ใหญ่บ้าน

ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554 และประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554) แต่ในบางพื้นที่ยังคงมีปัญหาในการปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนที่สร้างขึ้น เนื่องจากคนไม่เข้าใจถึงกฎระเบียบที่ประกาศใช้หรือไม่เกรงกลัวต่อบทลงโทษของกฎระเบียบเหล่านั้น

“คนบางกลุ่มไม่เข้าใจกฎระเบียบกติกา” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ดังนั้น ผู้นำบางส่วนจึงได้นำความเชื่อดั้งเดิมมาปรับใช้เพื่อทำให้คนในชุมชนปฏิบัติตามกฎระเบียบ

“เอากฎหมายมาคนไม่เชื่อ แต่ถ้าเอาผ้าเจ็ดสีเจ็ดคอกมาผูกไว้คนจะกลัว...ใช้สิ่งที่มีมองเห็นให้เป็นประโยชน์ เช่น การบวชป่าหรืออนุรักษ์ว่าเป็นต้นไม้เก่าแก่” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

นอกจากนั้น การนำกฎระเบียบที่ออกโดยชุมชนมาบังคับใช้นั้น ยังคงมีความยืดหยุ่นในการบังคับใช้แตกต่างจากกฎหมายที่ออกโดยรัฐสภาหรือออกจากราชการส่วนภูมิภาค เช่น

“หากมีการฝ่าฝืนต้องดูเจตนาธรรมณ์ก่อนตัดสิน กฎจึงมีตั้งไว้ เหมือนบางครั้งวัวกลัวเสื่อ เลยเขียนรูปเสื่อไว้ เหมือนกฎหมายประจำบ้าน”

อีกทั้งยังพบว่า การควบคุมและปฏิบัติตามกฎระเบียบที่สร้างขึ้นโดยชุมชนนั้น ชาวบ้านต่างให้ความใส่ใจและช่วยกันดูแล และบังคับใช้ตามกฎระเบียบที่ตนร่วมกันประกาศใช้ด้วย เช่น

“การควบคุมให้เป็นไปตามข้อบัญญัติส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากชาวบ้านช่วยกันควบคุมเอง” (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลสนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

หลักคุณธรรม

(1) การกำหนดหลักจรรยาบรรณในการทำงาน

เมื่อพิจารณาประเด็นเรื่องจรรยาบรรณในการทำงานนั้น จากการศึกษาพบว่าทุกหน่วยงานมีการกำหนดจรรยาบรรณเอาไว้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งนี้ รูปแบบของจรรยาบรรณที่เป็นทางการนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการสร้างหลักจรรยาบรรณในการปฏิบัติงานภายในหน่วยงาน โดยมีการรวบรวมเป็นหนังสือ “จริยธรรมของเจ้าหน้าที่” เป็นต้น

สำหรับจรรยาบรรณแบบไม่เป็นทางการนั้นส่วนใหญ่มักจะมีรากฐานมาจากข้อตกลงของคนในชุมชน เช่น การสร้างความเสียสละในการทำงาน

“...ตามหลักถ้ากรรมการในกลุ่มตัวเอง ไม่รักกลุ่มของตัวเอง มันก็อยู่ไม่ได้ กรรมการดีต้องเสียสละ คนที่ไม่เสียสละอยู่ไม่ได้ก็ออกไป” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

“...1.ซื่อสัตย์ และ 2.เสียสละ มีจิตอาสาไม่คำนึงถึงสิ่งตอบแทนหรือค่าตอบแทน...” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

(2) ปัญหาในการสร้างหลักจรรยาบรรณในการทำงาน

จากการศึกษาการกำหนดหลักจรรยาบรรณในการทำงานทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ คือ “สภาพบังคับใช้ของหลักจรรยาบรรณที่สร้างขึ้น” กล่าวคือ ไม่สามารถบังคับใช้ได้เสมือนบทบัญญัติของกฎหมาย

ผลการศึกษาพบว่า การจะนำหลักจรรยาบรรณในการทำงานไปปฏิบัติใช้นั้นกับขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของคนในชุมชน เนื่องจากหลักจรรยาบรรณที่สร้างขึ้นนั้น ส่วนมากไม่มีบทลงโทษใดๆ เหมือนกฎหมาย เช่น

“...บังคับไม่ได้ ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกเป็นแนวปฏิบัติเฉย เป็นกฎระเบียบของสังคม” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...ส่วนมากก็ใช้ได้ มีส่วนน้อยที่ไม่ปฏิบัติ” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...เวลาที่มีประชุมกรรมการจะไม่ครบกัน เพราะอ้างติดงานทางอื่นหมด รวมถึงทำการวันเสาร์ด้วย” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

นอกจากนั้น ในทัศนะของผู้มาแล้ว แต่ละคนในหน่วยงานนั้นจะมีความเข้าใจและความปรารถนาที่จะปฏิบัติตามหลักจรรยาบรรณที่แตกต่างกัน

“...คนเหมือนบัว 4 เหล่า การคัดกรองคนโดยการเปิดโอกาสให้คนเข้ามาแสดงความคิดเห็นเท่ากับเป็นการคัดกรองคน มีจิตที่เป็นใหญ่ ให้ความโอ้อ้อมอารี กับคนที่สามารถพัฒนา ส่วนกลุ่มที่อยู่ในบัวได้น้ำ/ตม จะพยายามของสิ่งที่ตนต้องการ คือ คนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

(3) การร้องเรียนเรื่องการปฏิบัติงานขององค์กร

จากการศึกษาพบว่ามีข้อร้องเรียนในเรื่องการปฏิบัติงานขององค์กรภายในหน่วยงานหรือกลุ่มผู้นำของจังหวัดสุรินทร์อยู่บ้าง เช่น เรื่องการเข้าปฏิบัติงานล่าช้าของพนักงานเจ้าหน้าที่ หรือ การให้บริการล่าช้า

ในส่วนของวิธีการตรวจสอบข้อร้องเรียนรวมถึงวิธีการแก้ไขข้อร้องเรียนของผู้ผู้นำในจังหวัดสุรินทร์นั้น ผู้นำจะปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างให้กับพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น

“...นายกมาเข้าเป็นตัวอย่าง (คน / เจ้าหน้าที่ที่เกรงใจ) และทำงานทุกวัน” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ประเด็นที่ผู้ศึกษาค้นพบในหลักคุณธรรมอีกประการหนึ่งของผู้ผู้นำนั้นคือ ผู้นำจะไม่มีอคติกับคำร้องเรียนซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นก่อให้เกิดการตรวจสอบข้อร้องเรียนของประชาชนในลำดับต่อมา

“การมีอคติกับตัวผู้นำ เวย์อ้อมระงับด้วยการไม่จ้องเวร” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

มีข้อสังเกตเพิ่มเติมในเรื่องการร้องเรียนการปฏิบัติงานขององค์กรนั้น โดยปกติหากมีข้อร้องเรียนเกิดขึ้น ผู้นำจะถูกตั้งคำถามถึงการทำงานก่อนเป็นลำดับแรก เช่น “...มีฯ ก็เอาลงที่เรา อย่างเรื่องค่าใช้จ่าย” (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

อย่างไรก็ตามผู้นำในท้องถิ่นก็ได้ละเอียดถึงข้อร้องเรียนที่เกิดขึ้น ทั้งในกรณีการละเลยไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ การปฏิบัติหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงความยุติธรรม ความเสมอภาคของสังคมส่วนรวม เช่น

“...การทำถนน (ร้าวเยอะ) เห็นช่างไม่ควบคุม ทำงานไม่ตามสเป็ค ตั้งกรรมการสอบ มีนิติกรและเจ้าหน้าที่โยธา” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...เราก็อึ้งใจโดย...ให้เขาเห็นเลยเขามาดูเราก็อธิบายว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้” (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

ปัญหาที่เป็นต้นเหตุให้เกิดการร้องเรียนในการปฏิบัติงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ปัญหาหนึ่ง คือ ปัญหาครอบครัว

“ปัญหาครอบครัวของแต่ละคนของกรรมการ ทำให้หลายคนลาออก ปัญหาดังกล่าวคือเรื่องครอบครัวหรือปัญหาส่วนตัว ที่ทุกคนหนีไม่ได้” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

หลักความโปร่งใส

(1) การประชาสัมพันธ์การทำงานรวมถึงการประชาสัมพันธ์ผลการปฏิบัติงานของผู้นำ

จากการศึกษาพบว่า มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารแก่คนในท้องถิ่น ผ่านช่องทางต่างๆ เช่น การทำแผ่นพับแจกแก่ประชาชน การประกาศทางหอกระจายข่าว การติดประกาศที่ทำการของรัฐหรือทางบอร์ดประชาสัมพันธ์ที่ตั้งตามจุดต่างๆ ภายในหมู่บ้าน และประกาศที่ศูนย์สาธิตการตลาด การประชาสัมพันธ์ผ่านทางเว็บไซต์ การทำหนังสือแจ้งผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น กำนัน หรือ ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อกระจายข่าวต่อไป หรือการลงพื้นที่ไปประชาสัมพันธ์ด้วยตัวเอง เช่น ในเวทีประชาคมหมู่บ้าน และการประชาสัมพันธ์แก่ผู้ที่มาศึกษาดูงานภายในพื้นที่ด้วย ทั้งนี้ในกรณีสุดท้ายนั้น ในแง่หนึ่งสามารถจัดได้ว่าเป็นการประชาสัมพันธ์องค์กรของตนต่อบุคคลภายนอก และในอีกมุมหนึ่งก็เป็นการประชาสัมพันธ์ให้กับคนในพื้นที่ได้ทราบการทำงานขององค์กรอีกด้วย

“...วิธีการแจ้งข้อมูลมีดังนี้ 1.มีเจ้าหน้าที่ธุรการทำเอกสาร/แผ่นพับแจ้งเดือนละ 1 ครั้ง (เฉพาะเรื่องที่สำคัญ) 2.ชี้แจงตอนทำประชาคม 3.ผู้แสดงความคิดเห็นตั้งไว้ และมีบอร์ดประชาสัมพันธ์ 4.ทำหนังสือส่งผู้ใหญ่บ้านประชาสัมพันธ์ตามหอกระจายข่าว 5.ลงประชาสัมพันธ์ทางเว็บไซต์ และทางบอร์ดประชาสัมพันธ์” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...ส่วนมากทางหอกระจายข่าว ถ้าเป็นเอกสารก็จะปิดประกาศ และมีการเรียกประชุมหมู่บ้านเดือนละครั้ง” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...1.ในที่ประชุมประจำเดือน 2.ประกาศที่ศูนย์สาธิตการตลาด 3.หอกระจายข่าว 4.ตัวผู้ใหญ่บ้านจะออกเอง” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

“...จะเป็นการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของหอกระจายข่าว ถ้าเป็นพวกที่มาศึกษาดูงานก็จะแจกแผ่นพับให้เขารวมถึงการลงในเว็บไซต์ของอำเภอสนม” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

นอกจากนี้ ยังมีวิธีการแจ้งข้อมูลข่าวสารผ่านที่ประชุมกรรมการหรือที่ประชุมต่างๆ อีกด้วย ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมซักถาม ตรวจสอบถึงผลการปฏิบัติงานได้อีกช่องทางหนึ่ง “...เวลาประชุม

ใครมีเรื่องสอบถามก็จะเปิดโอกาสสอบถามในที่ประชุม” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) ปัญหาที่เกิดขึ้นในจากการแจ้งข้อมูลในที่ประชุมคือ ผู้ที่ไม่เข้าร่วมประชุมจะไม่ทราบถึงข้อมูลข่าวสารนั้น แต่ปัญหาดังกล่าวก็สามารถแก้ไขได้โดยการบอกเล่าต่อ หรือสามารถอ่านจากรายงานการประชุมได้

“...มีปัญหาคือประชุมประจำเดือนคนที่ไม่มาประชุมจะไม่รู้เรื่อง แต่ญาติจะนำข่าวไปบอก” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

“...อุปสรรคไม่มีเลยเพราะมีการปันผล หรือรายงานย้อนหลังได้อยู่” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

จากที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้นำในจังหวัดสุรินทร์มีช่องทางในการประชาสัมพันธ์หรือการแจ้งข้อมูลข่าวสารและผลการปฏิบัติงานหลายช่องทาง อย่างไรก็ตาม ยังคงมีปัญหาในการประชาสัมพันธ์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นในการแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่คนในท้องถิ่นอยู่บ้าง โดยเฉพาะการประกาศทางหอกระจายเสียง กล่าวคือ หอกระจายเสียงไม่ครอบคลุมทั่วพื้นที่ในชุมชน หรือ ระบบของเสียงไม่มีคุณภาพทำให้ชาวบ้านฟังไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจ รวมถึงอุปสรรคที่ขัดขวางการเดินทางของเสียง เช่น ต้นไม้ ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวคงต้องใช้งบประมาณเพื่อแก้ไขปรับปรุง

“...มีปัญหาคือประกาศทางหอกระจายข่าว ฟังแล้วไม่เข้าใจ ฟังไม่รู้เรื่อง เพราะลำโพงไม่ดี ต้นไม้จะเบี่ยงเสียงให้หาย...ต้องใช้งบประมาณมีการสำรวจหอกระจายข่าวชำรุดแต่ไม่เห็นมีมาแก้ไข” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้ ผู้นำท้องถิ่นยังได้เสนอความคิดในการประชาสัมพันธ์เพิ่มเติมจากวิธีการที่ปฏิบัติอยู่ เช่น การเสนอให้จัดทำวารสารแสดงผลการปฏิบัติงานรวมถึงข้อมูลข่าวสารที่สำคัญให้แก่ประชาชน และการแจ้งข้อมูลข่าวสารต่างๆ นั้นควรต้องทำเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ รวมถึงควรสร้างวิทยุชุมชนเพื่อกระจายข่าวสารอีกช่องทางหนึ่ง (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554 และ ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

(2) ระบบการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน

เมื่อสอบถามในประเด็น ระบบการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานในแต่ละองค์กร พบว่า ในแต่ละองค์กรจะมีระบบการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานโดย

ก. การตรวจสอบโดยกฎ ระเบียบ (ด้านเอกสาร) เช่น การตรวจสอบด้านบัญชีและการเงิน, การตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่และการสอบถามจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ปฏิบัติงาน การตรวจสอบประจำเดือน เป็นต้น

ข. วิธีการตรวจสอบ การศึกษาพบว่าการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานนั้น มีหลายช่องทาง ทั้งการตรวจสอบในที่ประชุม การตั้งคณะกรรมการตรวจสอบ เช่น คณะกรรมการตรวจสอบภายใน (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) “...แต่ละเดือนจะให้ทุกกลุ่มนำข้อมูลมาให้แถลงประจำเดือนและเข้าตรวจสอบตามเอกสาร” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554) รวมถึงการตรวจสอบโดยไม่เป็นทางการ

“...หลังจากนายกกลับมาประชุมกับส่วนกลาง จะสั่งหัวหน้าส่วนต่างๆให้กำชับลูกน้อง” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ค. ขั้นตอนการตรวจสอบ เนื่องจากการตรวจสอบการทำงานของผู้ปฏิบัติงานมีหลายวิธี เช่น เมื่อมีข้อร้องเรียน หรือมีการครหาขึ้นถึงการปฏิบัติงานเกิดขึ้น คณะกรรมการจะใช้เวลาประมาณหนึ่งสัปดาห์ในการตรวจสอบข้อร้องเรียนหรือคำครหาเหล่านั้นที่เกิดขึ้น ผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบคือ ผู้ใหญ่บ้าน แต่หากผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะเข้ามามีบทบาทในการตรวจสอบข้อร้องเรียนหรือคำครหาแทน

“...ถ้าปัญหาเกิดจะมีการพูดคุยกัน เป็นการตรวจสอบเบื้องต้น หลังจากการครหา/พูดคุยกันจะดูเอกสารใช้เวลาประมาณ 1 อาทิตย์ มีคณะกรรมการ ผู้ใหญ่บ้าน/ถ้าไม่อยู่ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านตรวจสอบ” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

จากการศึกษาพบว่า ไม่พบปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์กร

“...ใครทำอะไรรู้กันหมด ทำให้ไม่มีอุปสรรคในการตรวจสอบ” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

นอกจากนี้ ผู้ปฏิบัติงานยังรับทราบระบบการตรวจสอบการปฏิบัติงานเป็นอย่างดี

“...เจ้าหน้าที่ค่อนข้างให้ความร่วมมือดี...” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...ในการทำงานแต่ละงานในเรื่องใด ก็จะสามารถใช้จ่ายให้ชาวบ้านฟังก็เลยไม่มีปัญหา” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ผู้นำในพื้นที่แห่งหนึ่งได้เสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับระบบการตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์กร โดยแนะนำให้ตรวจสอบและจัดเก็บเอกสารให้เรียบร้อย “...ก็มีเอกสารต่างๆให้ครบถ้วนที่ไม่ใช่แผ่นคอมพิวเตอร์อย่างเดียว...เอกสารก็พร้อม บุคคลก็พร้อมด้วย” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

หลักการมีส่วนร่วม

(1) การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

เมื่อพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนพบว่า ในทุกองค์กรมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมในการวางแผนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากจะมีการจัดทำข้อบัญญัติข้อบัญญัติและแผนด้านต่างๆ ทุกด้าน (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) และยังเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในงานสาธารณะ “...เช่น งานบุญ งานวัด งานโรงเรียน งานของ อบต. เรื่องการประชาคม ทำแผนพัฒนา 3 ปี” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้จากผลการศึกษามีข้อสังเกตว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะให้น้ำหนักการมีส่วนร่วมกับกลุ่มผู้นำของพื้นที่

“...จัดสรรคนที่คิดว่ามีความสามารถในแต่ละด้าน (ผู้นำชุมชน) ประชาคมผ่านผู้นำ - เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน (ผู้นำมาประชุมกันเอง) - ได้แผน แผนส่งเข้าอำเภอ” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

“...ปกติจะเชิญพวกผู้ช่วยฯ ผู้ใหญ่บ้าน ครูบาอาจารย์เข้าประชุมก็จะให้เข้าไปรับฟังนโยบายด้วย” (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

การศึกษาพบว่าไม่มีปัญหาของการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมแต่ละด้าน เนื่องจากการสร้างวิธีการที่เปิดให้ประชาชนสามารถเข้ามาแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเต็มที่ ซึ่งช่องทางดังกล่าวสามารถลดปัญหาในการนำนโยบายไปปฏิบัติในอนาคต

“...ไม่มีปัญหาในการปฏิบัติเพราะเราใช้ระบบยกมือเอา ถือนิดส่วนมากเอาคนส่วนใหญ่” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบว่า ในระยะเริ่มแรกของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มักจะเกิดปัญหาเรื่องความรู้ความเข้าใจในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

“...ปัญหาในการปฏิบัติไม่มี แต่ในระยะแรกชาวบ้านไม่เคยทำแผนมาก่อน นายกเข้าไปชี้แจงและเรียนรู้ระบบการทำแผนใช้เงินให้ถูกต้องตามความต้องการ” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

(2) การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง

สำหรับจำนวนผู้ใช้สิทธิเลือกตั้งในแต่ละพื้นที่นั้น พบข้อมูลตรงกันในทุกพื้นที่ว่า จำนวนผู้ใช้สิทธินั้นเกินร้อยละ 50 และมีข้อสังเกตว่า การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งสำหรับการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นจะมีจำนวนผู้ใช้สิทธิที่มากกว่าการเลือกตั้งในระดับชาติ สาเหตุเนื่องจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

“...ระดับท้องถิ่น 60 % ขึ้นไป (เหตุผลเพราะเป็นญาติพี่น้อง)” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...ท้องถิ่นประมาณ 75 % เพราะเป็นญาติกัน ผูกพันติดต่อสื่อสารกันง่าย” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...ประมาณ 70% แต่ถ้าเลือกตั้งท้องถิ่นจะเยอะเพราะญาติตั้งกันมา” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

สำหรับเหตุผลของผู้ที่ไม่มาใช้สิทธิเลือกตั้ง หรือ ผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่เป็นเพราะอาศัยอยู่นอกพื้นที่การเลือกตั้ง เช่น การทำงานในต่างจังหวัด “...คนไปอยู่ต่างถิ่นไปทำงานโรงงาน ทำงานบริษัท ไปมาไม่สะดวก” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ผู้นำมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้คนในพื้นที่ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เช่น “...วิธีการเชิญชวน ประชุมประชาคม ขอร้องหลังคาละ 1 คนให้ออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) หรือ “...มีคำสั่งให้ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ติดต่อญาติที่ไปอยู่ต่างถิ่นให้มาเลือกตั้งและต้องรายงาน” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

นอกจากผู้นำจะมีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้คนไปใช้สิทธิเลือกตั้งแล้ว การที่คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งเกินร้อยละ 50 นั้นยังมาจากการจัดระบบการเลือกตั้งล่วงหน้าและการเลือกพื้นที่จัดหน่วยเลือกตั้ง “...เปิดโอกาสให้คนมาใช้สิทธิเลือกตั้งก่อน ประกอบกับสถานที่เลือกตั้งหาง่ายเดินทางสะดวก จึงทำให้ได้ % เพิ่ม” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

รวมถึงการที่ประชาชนต่างตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองที่มีตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ “...เพราะเราเคยเลือกกรรมการหรือกลุ่มต่างๆ บ่อยทำให้คนในหมู่บ้านตระหนักถึงหน้าที่ตนเอง” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

(3) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการควบคุมการทำงานขององค์กร

จากการศึกษาพบว่า ประชาชนมีช่องทางในการควบคุมการดำเนินงานโดยวิธีการต่างๆ เช่น การสอบถามถึงการทำงานของพนักงานเจ้าหน้าที่ จากผู้นำโดยตรง หรือการใช้วิธีการโทรศัพท์สายด่วนนายกหัวหน้าส่วน หรือนิติกรโดยตรง รวมถึงการแสดงความคิดเห็นผ่านทางตู้แดง “...ตู้แดงแสดงความคิดเห็น แรกๆ มีการส่งความคิดเห็น...เปิดทุกอาทิตย์” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ประชาชนยังมีส่วนร่วมในการควบคุมการทำงานขององค์กรในรูปของคณะกรรมการ “...คณะกรรมการเข้ามาตรวจสอบ โดยประชาชนเลือกเองผ่านการประชามหมู่บ้าน” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

นอกจากนี้ ผู้นำยังได้ดำเนินการเชิงรุกเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้ามาร่วมตรวจสอบการทำงานขององค์กรโดย “...อบต.จะจัดกิจกรรมประจำปี เรียกว่า อบต.พบประชาชน ให้ประชาชนถามปัญหาความต้องการ” ผู้นำในพื้นที่แห่งหนึ่งตั้งข้อสังเกตถึงปัญหาของการที่จัดบทบาทในเชิงรุกขององค์กรว่า “...ขาดองค์ความรู้ แต่ทำด้วยเจตนาที่เขาต้องการ แต่ไม่มีกฎสนับสนุน ไม่มีแบบฟอร์ม” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

หลักความรับผิดชอบ

(1) การวางแผนการทำงานและการวางแผนสำรอง

จากการศึกษา พบว่า ในทุกองค์กรจะมีการวางแผนการปฏิบัติงาน เช่น การวางแผน 3 ปี หรือแผน 5 ปี โดยมีวิธีการสร้างแผนการปฏิบัติการหรือการพัฒนาแผนโดยการนำแผนเก่ามาดู “...เพื่อที่จะได้ประเมินแผนที่ปฏิบัติสมบูรณ์และที่ยังไม่ได้ปฏิบัติ รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นมาจากอะไร” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554) ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงแผนสำรอง จากการศึกษพบว่า แม้ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะตอบว่า องค์กรของตนนั้นมีการวางแผนสำรองเอาไว้ แต่เมื่อถามในรายละเอียดของแผนสำรองจะพบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะที่ผู้นำตรวจดูผลงานด้วยตนเอง หากเกิดปัญหาขึ้น ผู้นำจะปรับแก้ไขแผนไปตามสถานการณ์เฉพาะหน้าตามความเหมาะสม เช่น การนำแผนไปบรรจุใหม่ หรือ การสร้างแผนป้องกัน นั่นคือ การนำเอาแผนอื่นมาแทน (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554 และประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนหนึ่งมองว่าปัญหาที่ไม่สามารถปฏิบัติตามแผนได้มาจาก “...คนตีความกฎหมายไม่เหมือนกัน ไม่เชื่อฟัง...” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

สาเหตุที่ทำให้องค์กรต่างๆ ไม่มีการวางแผนสำรอง เพราะมองว่าแผนสำรอง คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นการเฉพาะหน้า “...ส่วนมากก็จะถกเถียงกันไปตามระบบ ทุกครั้งถ้ามีอุปสรรคก็ต้องหาช้อยู่ติดกันไป... จะทำเป็นแผนเป็นปีปีมากกว่าเพราะฉะนั้นแล้วจะได้แก้กันไปเป็นปีปีเป็นเดือนๆ...” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

(2) ระบบการตรวจสอบการทำงานและการติดตามตรวจสอบเรื่องร้องเรียนของประชาชน

ในเกือบทุกพื้นที่จะมีการสร้างระบบตรวจสอบติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยอาศัยรูปแบบของ “คณะกรรมการ” แทบทั้งสิ้น (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554 และ ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554 และผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554) และเมื่อมีการตรวจสอบเรียบร้อยแล้ว ในกรณีที่เป็นการร้องเรียนของประชาชนคณะกรรมการจะสรุปข้อเท็จจริงและแจ้งผู้ร้องเรียนให้ทราบ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) หรือการให้ “...ส.อบต.จะเป็นผู้ไปชี้แจงกับชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเห็นว่าเป็นที่พึงได้...” (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

กระนั้น การร้องเรียนเรื่องการทำงานบางเรื่องนั้นไม่จำเป็นต้องใช้กระบวนการตรวจสอบที่เป็นทางการเพราะผู้นำจะรีบแก้ไขทันที (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

หลักความคุ้มค่า

(1) การจัดทำนโยบาย บัญชีรายรับรายจ่ายของชุมชนและการจัดทำหลักฐานทางงบประมาณ

หากเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะถูกบังคับโดยระเบียบให้ต้องจัดทำหลักฐานทางงบประมาณ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) หรือ หากเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับเงินก็จะต้องมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายให้ชัดเจน (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

ผู้นำส่วนใหญ่มีนโยบายในการประหยัดพลังงาน เช่น การประหยัดไฟฟ้า หรือการนำกระดาษกลับมาใช้ใหม่ “...ดูเนื้อหาในแต่ละสาระ เช่น ต้องการประหยัดไฟก็หันมาทำตอนกลางวัน / ร้อนก็มาทำที่โล่งไม่ต้องเปิดพัดลม” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554 และผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554) นอกจากนั้นในบางชุมชนยังได้รับการอบรมเรื่องการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายโดยธนาคารเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) อีกด้วย (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

(2) การเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันเพื่อการบริหารงบประมาณ

ในบางพื้นที่ได้เปิดโอกาสให้เกิดการแข่งขันประมูล โดยประกาศผ่านทางอินเทอร์เน็ต การส่งจดหมายไปยังผู้ประกอบการหรือผู้สนใจ การปิดประกาศข่าวสารที่บอร์ดข่าวสารที่อำเภอ และการประกาศทางวิทยุ (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554 ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554 และประชาชนชาวบ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ผู้นำในพื้นที่มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับการบริหารงบประมาณให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เช่น โดยวิธี “...เอาแรงงานของชาวบ้านไปช่วย” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนิท, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554) นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในการบริหารงบประมาณที่ไม่ใช่การแข่งขันประมูลงาน “...เมื่อมีการเปิดประมูล มันจะเป็นการผูกขาดแล้วเวลาประมูลแล้วเขาจะทำอะไรก็ได้แล้ว ได้ไม่คุ้มเสีย...ถ้ามีการประมูลแล้วจะควบคุมไม่ได้” พร้อมทั้งเสนอให้ใช้วิธี “...ใช้ระบบทำงานกิน % เช่น 100 ให้ร้านค้า 30%” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

5.3.2 แนวทางบริหารตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงจากประสบการณ์ผู้นำท้องถิ่นสุรินทร์

การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงของพื้นที่ตัวอย่างในจังหวัดสุรินทร์นั้นส่วนใหญ่จะเริ่มมาจากการที่ผู้นำสนใจนำหลักการต่างๆ มาปฏิบัติเป็นต้นแบบให้กับคนในพื้นที่ได้ “เห็น” ก่อน และเมื่อประสบความสำเร็จในระดับหนึ่งแล้ว คนในชุมชนมักจะหันมาสนใจและปฏิบัติตาม

“เราชอบมาตั้งแต่เล็กๆ แล้วชอบมานานแล้วในเรื่องอินทรีรี่ พอดีครูเป็นครูอยู่โรงเรียนบ้านจำรุง มีครูอยู่คนหนึ่งเป็นแฟนของเกษตรกรตำบลเขาก็มีการออกมาแนะนำเรื่องการทำนาโดยใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ แนะนำเรื่องการทำแซมพู น้ำยาล้างจาน ครูก็เลยสนใจ ครูก็เอามาทำและมาแนะนำชาวบ้านไปด้วย พอแนะนำชาวบ้านไปด้วยเขาก็สนใจโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน แล้วทำการขายในกลุ่มแม่บ้าน แต่เราไม่ได้เปิดเป็นร้านนะ ใครอยากได้ก็ไปสั่งเอา แล้วก็จะแม่บ้านที่ขยันหน่อยถือเดินขาย ที่นี้การทำนาครูก็ทำแบบปลอดภัย ครูเป็นคนแรกๆ ที่เริ่มขยายผลมาเลย ตอนนี่ครูก็เข้าไปอยู่ในกลุ่มของเกษตรกรอินทรีรี่ ตอนนี้มีสมาชิกอยู่ในบ้านนี้ประมาณ 3 คน คือทำได้จริงๆ สวนของครูก็จะเป็นปลอดภัยหมดเลยแต่สวนของครูนี่ก็จะปลูกนิดๆ หน่อยๆ ตามกำลัง” (ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) หรือ

“เรื่องของหมอดินอาสาพยายามเอาน้ำหมักชีวภาพ การหมักน้ำสมุนไพรต่างๆ ให้ชาวบ้านได้ใช้ก็พยายามให้เขาทำด้วยพอทำเสร็จก็แบ่งกันใช้แล้วก็ได้ผลดี...” (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

นอกจากนั้น ผู้นำบางส่วนได้ใช้นโยบายบริหารงาน ที่มุ่งเน้นการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนโดยนำเอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มาปรับเป็นนโยบายและกลยุทธ์ในทางปฏิบัติ เช่น

“...ให้ความรู้ให้ซึมซับให้เข้าใจยุทธศาสตร์ของในหลวงว่าลดรายจ่ายได้จริงไหม ทดลองใช้ 1 ครอบครัวก่อน และติดตามการทำบัญชีรายรับรายจ่าย เมื่อผักแก่หรือสุกเต็มทีเมล็ดพันธุ์ก็ร่วงก็จับกลุ่มผู้ปลูกผักสวนครัวตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ให้ 2-3 หลังคาเรือนเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์ไว้แจกจ่าย” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

การพึ่งตนเอง

จากการศึกษาพบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นพึ่งตัวเองผ่านวิธีการดังนี้

(1) การทดลองทำให้ดูเป็นตัวอย่าง

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เน้นในเรื่องการเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามหลักการการพัฒนาบนพื้นฐานของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ “...ทุกอย่างต้องมีแม่แบบ ต้องหาแหล่งทุนให้เขา ...ผู้นำพยายามส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ ต้องทำให้เขาดู มีแม่แบบ”(ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

“...การทำปุ๋ยอินทรีรี่ เพราะครูเห็นเขาทิ้งเศษขยะ ครูก็แนะนำให้เขามาทำปุ๋ยหมัก ก็เห็นเขาทำเยอะอยู่นะ” (ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

(2) การนำองค์กรภายนอกมาให้ความรู้แก่ประชาชนและการจัดสรรงบประมาณ

“...ทั้งโครงการ กิจกรรมการอบรมส่งเสริมอาชีพสมรมาเสมอ เช่น ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าปลูกผักสวนครัวชายตลาด โดยวิทยากรมาจากเกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน ศูนย์หม่อนไหม” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...เราก็จะมีศูนย์เนทเป็นพี่เลี้ยง เขาจะรับผิดชอบในตำบลตาอ้อองอยู่แล้ว พอมีนายกฯ (อบต.) ก็ชอบในเรื่องตรงนี้ประกอบกับคนนี้ไปทำงานตรงนี้ก็ชอบอยู่แล้วคนทำงานก็มีประมาณ 5-6 คน เป็นแรงไปอบรม และก็มีการวิทยาลัยมาเป็นพี่เลี้ยงอีกทีหนึ่ง” (ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

“...เช่น พยายามหาเงินสนับสนุนให้ หรือจัดทำระบบสาธารณูปโภคให้” (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนธิ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

“...ตอนนี้เรากำลังให้สมาชิกปลูกของกินเอง ศูนย์สาธิตไม่มุ่งกำไรมาก” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

(3) ปัญหาของการใช้หลักการพึ่งตนเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อสอบถามถึงการดำเนินงานเพื่อบริหารให้ชุมชนในท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองนั้นพบว่า ยังคงมีปัญหาอยู่หลายด้าน ดังนี้

ก. ด้านการลงมือปฏิบัติ จากการศึกษาพบว่า แม้จะมีการอบรมอาชีพเสริมให้แต่ในทางปฏิบัติคนในชุมชนก็มักจะไม่นำมาทำต่อ

“...ส่งเสริมโดยการให้ความรู้พาไปดูงาน แต่กลับมากก็ไม่ค่อยทำกัน” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ข. ด้านวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป จากการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันวิถีชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการประกอบอาชีพ “...ประชาชนไม่ค่อยทำกับข้าวกินเองแล้วทุกวันนี้...เด็กและเยาวชนไม่ค่อยอยู่บ้าน ส่วนคนที่อยู่ก็ไม่ค่อยสนใจเท่าที่ควร เขามุ่งแต่ราชการมากกว่า” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

ค. ด้านการตลาด เช่น “...ไม่มีตลาดมารับซื้อแน่นอนเวลาทอมาได้ไม่รู้จะไปขายไหนนานๆจะมีคนมาซื้อผืนสองผืน” (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554) หรือ “...ปัญหาคือทุกคนปลูกผักเลยไม่รู้จะไปขายให้ใคร” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

ง. ด้านสภาพภูมิศาสตร์ เช่น “...ที่จริงมันได้ความรู้มาเยอะแต่การนำมาใช้มันต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของเราพื้นที่ของเรา อย่างบางครั้งเขาบอกให้ทำนาแต่บางที่มันทำไม่ได้เพราะมันไม่มีน้ำ” (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554) และ “...ตัวอย่างเช่น เรื่องกระเทียมดอง เรามีวิทยากร แต่ช่วงนี้ปลูกไม่ขึ้น (พ.ย.-ธ.ค.) ต้องดูภูมิประเทศและภูมิอากาศ เพราะเป็นพืชตามฤดูกาล นอกจากนั้นต้องดูสารเคมี (ส่วนประกอบของดิน สิ่งแวดล้อม) ต้องเข้าใจภูมิประเทศ และภูมิอากาศ” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

จ. ด้านการจัดการทุน ทั้งนี้ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านบางส่วนไม่สามารถพึ่งตัวเองได้ เป็นเพราะไม่มีทุนในการทำอาชีพเสริม ทำให้ไม่สามารถลงทุนทำอาชีพเสริมอื่นได้ ดังนั้นรัฐจึงควรส่งเสริมให้พวกเขามีอาชีพเสริม เช่น “เขามีอาชีพอยู่เหมือนกัน เช่นอาชีพชานา ก็อย่างที่รู้ๆ กันอยู่ว่าแค่ค่าต้นทุนก็หมดแล้ววันแต่คนที่มีความรู้เขาถึงทำได้ คนไม่มีอะไรก็ทำได้ลำบาก...” (ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้อง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) เพราะความจริงคนในชุมชนนั้นมีความต้องการที่จะมีรายได้เพิ่ม ความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่คือ ต้องการเงินสนับสนุนมาประกอบอาชีพและสาธารณูปโภคกับอาชีพ... (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองสนธิ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

ฉ. ด้านการรวมกลุ่ม ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่า อุปสรรคประการหนึ่งของการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงคือ คนในชุมชนมักจะไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อประกอบกิจกรรม เช่น “...ยังทำใครทำมันไม่มีการรวมกลุ่มกันส่วนมากเขาทำใช้ในครัวเรือนเขาไม่ค่อยอยากขายกัน” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

ช. ด้านความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์บางคนวิจารณ์ว่า มาตรการบางอย่างนั้น แม้ว่าจะเป็นมาตรการที่ดีแต่ก็ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชน “...รัฐบาลนโยบายไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต เช่น การทำบัญชีครัวเรือน” (ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้อง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

การพัฒนาขีดความสามารถ

สำหรับประเด็นการพัฒนาขีดความสามารถนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะพยายามกระตุ้นให้คนในชุมชนมีการพัฒนาความสามารถโดยวิธีการต่างๆ ดังนี้

(1) การจัดอบรมและการขยายตลาด

ผู้นำได้เพิ่มขีดความสามารถแก่ประชาชนในพื้นที่โดยการจัดอบรมหรือพาชาวบ้านไปดูงานนอกพื้นที่ เช่น การอบรมเรื่องพลังงาน “...มีเครือข่ายพลังงาน เผยแพร่ความรู้แหล่งต่างๆ นอกชุมชน เป็น DJ ที่อื่นออกบูธ เป็นวิทยากรตามสถานที่ต่างๆ เป็นพี่เลี้ยงด้านพลังงาน” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ตาอ้อง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) นอกจากนั้น ยังมีการจัดอบรม “...อบรมปุ๋ย 2 กลุ่มผลิตพันธ์ข้าว: โยนกล้าสมาชิกกลุ่มจะระดมทุนกัน ฝากเมล็ดพันธ์ข้าวเป็นศูนย์ผู้ผลิตพันธ์ข้าว 3.โดยการทำความรู้พาไปดูงาน” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตาอ้อง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) และ “เราให้ทุน หาวิทยากรให้เขา ติดต่อราชมงคลมาอบรม ดำเนินการตามแผนที่วางไว้” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ยังแนวคิดในการขยายตลาดเพื่อทำให้อาชีพในชุมชนมีความมั่นคงมากขึ้น โดยการขยายตลาดผ่าน “...ระบบเครือข่ายจะผ่านได้มากที่สุด เช่น งานออกงาน จัดนิทรรศการออกงาน งานช่างสุรินทร์ งานคลองถม บ้านเราเอาผักไปขาย...และการทำให้ผู้บริโภครู้ว่าสินค้าของเราได้รับความนิยมมากโดยการเอา VDO มาให้เขาดูให้เขาเชื่อ นอกจากนั้นการนำสินค้าหรือผลผลิตเข้าแข่งขันระดับภาค เมื่อมีการแข่งขันทุกครั้ง ก็สามารถตั้งค่านิยมทำให้คนล้มแล้วลุกขึ้นมาใหม่ได้” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

(2) การสร้างการเรียนรู้

ในแต่ละพื้นที่ตัวอย่างนั้นจะมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบที่ต่างกันตามความต้องการและความเชี่ยวชาญเฉพาะของผู้ที่ดูแลศูนย์ เช่น “...มีศูนย์การเรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และหมูหูลุม” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

ทั้งนี้ ที่ตั้งของศูนย์จะอยู่ทั้งที่บ้านของชาวบ้านหรืออยู่ในสถานที่ส่วนกลาง เช่น “...ตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ที่บ้าน...” (ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554)

การรู้จักประหยัดและอดออม

จากการศึกษาพบว่า ในทุกพื้นที่ของการศึกษามีความพยายามในการส่งเสริมนโยบายที่มุ่งสร้างจิตสำนึกความประหยัดให้เกิดในชุมชน เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์มองว่า การรู้จักประหยัดและอดอมนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ดังเช่น

“...ความพอเพียง ผมเขียนไว้ที่บ้านว่าต้องพอเพียง ประหยัดอดออมเท่านั้นที่จะอยู่ได้ คนทำงานเท่านั้นแหละที่จะโดนด่าโดนว่า คนที่ไม่โดนด่าโดนว่าคือคนที่ไม่ทำงานอะไรเลย ดีแต่ว่าคนอื่น ผิดหรือถูกเราก็รู้ อยู่เราก็ชี้แจงให้เขารู้” (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ต.หนองสนธิ, สัมภาษณ์, 12 มีนาคม 2554)

นอกจากนั้นในบางพื้นที่ใช้การส่งเสริมความประหยัดผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น “...ประชาสัมพันธ์ในที่ประชุมหมู่บ้านเดือนละครั้ง” (ผู้ใหญ่บ้าน ต.ตาอ้ออง, สัมภาษณ์, 11 มีนาคม 2554) หรือการส่งเสริมผ่านทาง “...ให้เด็กออกมาเงินวันละบาทแล้วเอามาฝากกับกลุ่ม” (ประธานเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ต.สนม, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2554)